

VÅRE
ROVDYR

Nr. 4/2012

Årgang 26

Forside: Havørn.
Foto: Arnfinn Johansen.

www.arnfinnjohansen.com

Bakside: Rødtrev.
Foto: Roger Brendhagen.

www.brendhagen.no

Våre Rovdyr

utgis av Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs
styre

Redaktør
Yngve Kvebæk
Maridalsveien 225 C
0467 Oslo
22 95 08 66
yk@fvr.no

Redaksjonsmedarbeider
Viggo Ree
vr@fvr.no

Sats & layout
Yngve Kvebæk

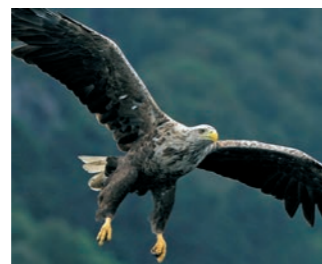
Trykk
BK Grafisk AS
Sandefjord

Web
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

Styret i Foreningen Våre Rovdyr
ønsker alle medlemmer
God Jul og Godt Nytt År

Side 80
Havørn angrep
mann i Nord-
Trøndelag

Side 84
Har funnet to ulvekull

Side 87
800.000 miljøvernere med kraftig
signal om ulv

Side 89
Rekordmange
jervekull

Side 90
Genetisk variasjon – utstyr for den
lange reisen

Side 92
Gaupebestand 2012 – prognose 2013

Side 94
Sprednings-
mønster hos
gaupe i
Skandinavia

Side 98
Rovviltbekjempelse og bestands-
variasjoner hos
hønsefugler –
er det noen
sammenheng?

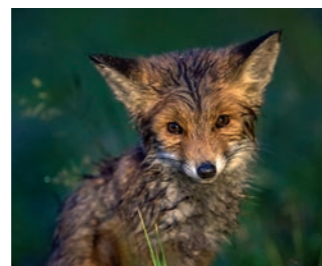
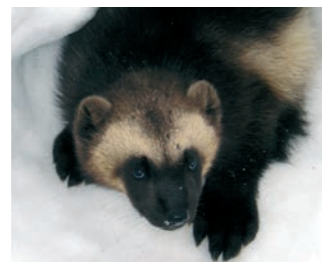
Politikernes svik

Etter flere hundre år med en nådeløs utryddelsesprosess mot ulven i Norge trodde mange at vi var ved et vendepunkt da arten ble fredet i 1973 og viltloven av 1981 var et faktum. Men vi tok feil. Til tross for all verdens fagre ord knyttet til bl.a. internasjonale forpliktelser og naturmangfoldlov de siste tiårene er vi snart tilbake til en situasjon der arten mer eller mindre er utslettet fra norsk natur. Et raskt blikk på ulvesonekartene på side 87 i dette heftet viser hvordan politikerne på en utspulert og kynisk måte har sørget for en effektiv fortrenning av arten fra tidligere og naturlige leveområder i vårt land.

Det råtne spillet mot ulven er et svik mot naturen og det store flertallet av det norske folk som vil ta vare på arten i vår fauna. Politikerne står fram med brede smil og forfekter at man sikrer en levedyktig ulvebestand og det biologiske mangfoldet i Norge. Realitetene og stortingsvedtakene viser noe helt annet. Folk flest lar seg ikke lure av dette falske teatret. Tre ynglende ulvetisper på norsk jord representerer ikke en livskraftig ulvebestand! Derfor reagerte nylig en samlet miljøbevegelse i Norden. Tre statsministere mottok brev med krav om at ulvepolitikken nå må endres radikalt, og kopi av det skriftlige innspillet ble sendt EU og Bernkonvensjonen.

Resten av verden ble raskt orientert om det nordiske rovviltinitiativet og den middelalderske ulvepolitikken i Norge gjennom oppslag i bl.a. The Guardian. Journalisten i denne britiske avisen ble også intervjuet i NRKs debattprogram «Aktuelt» ledet av Ole Torp. Det var befriende å registrere George Monbiots reaksjoner på den destruktive behandlingen av denne rovviltarten i Norge – et land som ynder å framstille seg som klodens ledende miljønasjon. Omsider kan resten av verden nå få et innblikk i denne galskapen.

Ulven er kritisk truet på den norske rødlisten. Allikevel har norske politikere og viltforvaltere sørget for jakt på en samlet bestand som totalt teller et par dusin individer. Når en dyreart har havnet på en nasjonal rødliste er det i siviliserte land med moderne vilt- og miljøforvaltning naturlig og viktig å gjennomføre tiltak for å få arten vekk fra en slik kritisk bestandssituasjon. Men ikke i Norge. Her drives regelrett forfølgelse og jakt på alle rødlistete store rovviltarter. Alle skjønner hva politikerne har i tankene når de nå har

Vill ulv i Nore og Uvdal i Buskerud den 20.11.2001. Foto: Viggo Ree.

bestemt at grenseflokkene skal inngå i det norske bestandsmålet for ulv. Hetsen mot arten fortsetter som tidligere med krav om utryddelse fra ulike stortingspolitikere bl.a. fordi den skandinaviske ulvebestanden har sitt utgangspunkt i russisk genmateriale. Med en slik argumentasjon kunne vi like godt utrydde også f.eks. fjellreven i Norge, for disse dyrenes eksistens hos oss skyldes også innvandring fra Russland!

I debattprogrammet på NRK 21. november sto Senterpartiets Lars Peder Brekk nok en gang freidig fram og snakket om å ta vare på ulven i Norden gjennom en felles forvaltning. Norges bidrag i en slik sammenheng skulle være å la våre to naboland Sverige og Finland ta ansvaret for denne arten. Brekk og hans partifeller forfekter sin faunarasisme uten et snev av skam. Kanskje man nok en gang skulle lansere en tilsvarende fordelingsmodell når det gjelder produksjon av landbruksvarer i Norden? Da kan sauekjøttet komme fra Island, Færøyene og Gotland, kornet fra Danmark og Skåne, fisken fra Norge og Sørmeret fra Finland og øvrige deler av Sverige. Også denne gangen kom Brekk drassende med utryddelsesargumentasjon fordi norske skoleunger og turfolk angivelig blir truet av «den farlige ulven». Han har åpenbart ikke mye medfølelse for de samme grupperinger i våre naboland!

Men hvorfor skal det egentlig være noe som helst av store rovdyr i Norden? Man kan la Russland ta hele ansvaret, og følgelig vil bondelagenes og senterpartipolitikernes drøm om utryddelse bli en realitet i alle nordiske land. Ja, vi kan utrydde de fleste dyrearter i vår del av verden, for det er nok av dem i Russland! Da blir det et skikkelig internasjonalt samarbeid!

En patetisk tidligere langrennshelt fra Engerdal var også med i NRKs debattprogram «Aktuelt», og han fortalte her at han

måtte slutte med sau grunnet rovdyr. Det kom ikke fram at han hadde avvirket sauedriften fordi han var blitt pensjonist! Og så skyldte skiløperen på ulven fordi han hadde fått for høy restskatt! Det er snart ikke den ting ulven ikke skal få skylden for.

Vi lever i et samfunn der folk i økende grad oppsøker naturkreftene og elementene gjennom ekstremsport, selvpinsler og andre grensesøkende utfordringer. Det er inn å være tøff, modig og digge adrenalinkick gjennom fallskjermhopping, terrengsykling og elvepadling. Man må ikke glemme at det innimellom finnes mennesker som er redde for høye fjellplatåer og hastigheter – og både edderkopper, hunder og bjørner. Det skal man ha respekt for. Men det som framstår som nærmest komisk når det gjelder angst for rovdyr er at det særlig er voksne mannfolk med våpen som fronter denne redselsgruppen. Etter å ha sett hvordan ikke minst barn og ungdom har gledet seg over opplevelser med store rovpattedyr ute i naturen er det nærmest ubegripelig at nettopp barske og armerte jegere er de som mest høyllytt proklamerer sin frykt for ulv og andre rovdyr. Kanskje man skal skulle sjekke litt bedre om alle disse påstander er troverdige?

I skrivende stund hører jeg på nyhetene at politiet ber om unnskyldning for å ha sendt norske jøder til konsentrasjonsleirer i Tyskland under siste verdenskrig. Kanskje vi en gang i framtiden også skal få oppleve at norske politikere og viltforvaltere skal beklage at de har drevet en mangeårig deportasjonsprosess og utryddelseskampanje mot ulven?

Viggo Ree

Faksimile fra engelske The Guardian
20.11.2012.

the guardian
GEORGE MONBIOT'S BLOG

Norway's plan to kill wolves explodes myth of environmental virtue
A proposed cull is indicative of the brutal treatment predators receive in Scandinavian countries

Monday 20 November

A pack of wolves in snowy forest in southern Norway. Photograph: Michael Leach/Getty Images

One of the biggest political shocks of the past decade has been the transformation of Canada. Under the influence of the tar barons of Alberta, it has mutated from a country dominated by liberal, pacific, outward-looking values to a thuggish petro-state, ripping up both international treaties and the fabric of its own nation.

Prepare to be shocked again. Another country, whose green and humanitarian principles were just as well-established as Canada's, is undergoing a similar transformation. Again, it is not the people of the nation who have changed – in both cases they remain, as far as I can tell, as delightful as ever – but the dominant political class and its destruction of both national values and international image.

I am talking about Norway. It is famous for the size of its aid budget, the maturity of its decision-making, its reasoned diplomacy and above all its defence of the environment. Of course there has been for a long time a fundamental contradiction: Norway's image as the saviour of the ecosystem is somewhat undermined by its massive oil industry. You might already be aware of other contradictions, such as the clash between its protection of wild fish stocks and its destructive farmed salmon industry.

But what I am about to relate cuts to the heart of Norway's image as a broadminded, liberal, green nation. It repudiates those advertisements emphasising the country's natural beauty and astonishing wildlife and suggests that the sensibilities of Norway's current political class are no more sophisticated than those of the frontiersmen of the wild west in the late 19th century.

On Wednesday there will be a meeting between the Norwegian and Swedish governments, at which Norway intends to lay claim to some of the wolves which live on the border between the two nations. This may sound like a good thing. The government's purpose is anything but.

If it can classify these wolves as Norwegian, even though most of them breed in Sweden, it can go ahead with the extermination of wolves elsewhere in the country. It can claim that, due to the newly nationalised border population, it is still meeting its international obligations to maintain the species.

Wolves are very popular in Norway: surveys suggest that around 80% of the public – in both urban and rural areas – want to keep them at current or higher numbers (link in Norwegian). But as so often with rural issues – in Norway and in many other parts of the world – the dominant voices are those who belong to a small but powerful minority.

Every year some 2 million sheep are released into forests and mountains of Norway without supervision. Around 1,500 of them – as a maximum estimate – are killed by wolves. The farmers are richly compensated for these killings.

Far more sheep – some 100,000 – die for other reasons: falling into crevasses, drowning, infectious diseases, being hit by trains. But as has happened in so many countries across so many centuries, the wolf is seen by some landowners as encapsulating everything that's wrong with the world. It is, whatever the evidence might say, perceived as a bundle of concentrated evil, which must be contained and destroyed if humankind is to emerge from the darkness of the past.

Nothing we have learnt about wolves over the past few decades – the marvels of their social structure, the very low risk they present to people and even to most livestock, the remarkable extent to which they shape the ecosystem, allowing other species to flourish – has altered attitudes among the hard core of people determined to exterminate them.

Politics in Norway tend to be local in character. For people who possess an almost religious aversion to wolves, the persistence of the species is an election issue. But those who like wolves tend to vote as most people do, on issues such as the economy, tax and, perhaps, broader environmental policy.

The Centre party (which is well to the right of centre) currently holds the environment brief in the ruling coalition. It has been chasing the votes of sheep farmers and hunters. It appears to see the wolf – and the international obligations to protect it – as an issue of Norwegian identity: if we want to kill them we damn well will. This is reminiscent of the

Havørn angrep mann i Nord-Trøndelag

han ut på jakt igjen. Dagen etter var han også ute i terrenget, og denne søndagen ble det rådyrfall.

Ønsket ingen rovdyrdebatt

Rådyrjegeren berettet samme dag om hendelsen på Facebook. Det samme gjorde en bekjent av ham. En venn av sistnevnte er journalist Birger Aarmo, og han sørget for oppslag om ørneangrepet i *Namdalsavisa* (10.11.2012). Senere spredte nyheten seg i andre lokale medier og større aviser. I denne *Våre Rovdyr*-artikkelen er det gjengitt en nettreportasje i *Adresseavisen*. Jeg hadde bl.a. en telefonsamtale med Fosseng den 22.11., og han fortalte da at det var kommet en rekke forespørsel fra journalister. Ikke minst var enkelte interessert å få hans kommentarer for å sammenligne den berømte Leka-saken fra 1932 med havørnhendelsen på Jøa. Fosseng takket nei til disse intervjuene fordi han ikke ønsket noen rovdyrdebatt om sin sak. Bortsett fra at noen journalister feilaktig hadde skrevet at han måtte sy sammen sårene i hodet var reportasjene om hendelsen riktige i sine gjengivelser av hva som hadde funnet sted.

Erfaring med havørn

Fosseng, som bor i Namsos, har mange års erfaring med ørn – særlig havørn. Under oppveksten fulgte han et havørnpar som hekket nær hjemmet. Hans far hadde lagesnot der havørn ofte svingte innom for å se etter føde. Han har også fotografert en del havørn, bl.a. i forbindelse med fiskebåter som har kvittet seg med fiskeavfall. Det var derfor ikke vanskelig for Fosseng å se at fuglen som hadde angrepet ham var en voksen havørn.

Ørneforskere brakt på banen

Aviser som brakte nyheten om ørneangrepet på Jøa sørget for kommentarer fra to av landets mest kjente ørneforskere. *Verdens Gang* (11.11.2012) og *Nationen* (12.11.2012) intervjuet

Alv Ottar Folkestad, som i nesten 40 år har vært leder av «Prosjekt Havørn». Han har tidligere også vært leder av «Prosjekt Kongeørn». Folkestad regnet med at det måtte ha vært en kongeørn som var inne i bildet på Jøa. Han mente at angrepet slik Fosseng beskrev var mer typisk for konge-

Faksimile fra Adresseavisen 11.11.2012.

Ble angrepet av ørn på jakt
Svein Martin Fosseng ble slått i bakken av ei ørn da han sto på rådyrpost.

Jeg satt nærmest i knestående på rådyrpost da jeg ble slått i halspart med vingene av en ørn, sier Svein Martin Fosseng til *Adresseavisen*.

Da han kom seg opp igjen så han ørnen som gikk kast i kast nedover.

Den kom seg ganske fort på vingene og fløy av sted.

Blødde fra øret og hode
 Øret og ølet summet og litt oppdaget han at han blødde fra øret og flere hull i hodet.

Ørnen sto ved i hodet mitt med alle klørne på den ene foten. Den ene klør traff øremuslingen til jaktredningen og den gjed av øret. Det ble bare et lite kutt. Hadde den fått skikkelig tak vil jeg helst ikke tenke på hvor mye skade den kunne gjort, sier han.

De andre klørne traff hodebunnen og gikk helt inn til kraniet.

Det er heldigvis ikke mye kjertel der som den kan feste seg i, så det ble bare noen små skr i huden.

Lappet sammen
 Sårene blødde en god del, og jaktbåte avbrutt en liten stund mens han tok turen til Fosnes alders- og sykehjem.

De lappet meg sammen slik at det sluttet å blø.

Deretter var det på jakt igjen for rådyr som ikke var et ønskelig resultat for jakt.

Det ble ikke noe rådyr, men vi så mange og i morgent er vi tilbake igjen for å prøve på nytt.

Tok feil
 Jeg satte en fiskebåt og hadde på meg et stort antall. Jeg vet ikke hva ørnen trodde jeg var, men den tok sannsynligvis feil av meg og noe den kunne spise, sier den ukjente jegeren.

Han fikk en skikkelig slag i hodet.

Jeg kjennet det godt i bakken. Det var et skikkelig slag når havørnen traff, og jeg kjennet godt at for eksempel en rådyr ble spjernet når ørnen kommer på den midten.

En ting har han med seg fra rådyrjakt på Jøa. Han vil ha den aller beste jaktbåten av alle når jegger vreller.

Spørsmålet er om noen tror den, jeg er litt usikker på om jeg hadde trodd en slik historie. Er i alle fall glad det var flere med på jakt, eller hadde jeg nok holdt det hemmelig. Det er noe jeg aldri har tenkt om, og det har ingen andre jeg har snakket med heller, sier han.

Ukritisk jakt
 Den sultne ørnen var trøtt vent på desperat jakt etter mat.

Det var trøtt og sultent unguly som ble litt usikker når den jaktet på mat, sier ørneforsker Torger Nygård ved Norsk institutt for naturforskning (NINA) i Adresseavisen. Han mener ørnen trøtt var en kongeørn.

Det er nok snakk om en feilaktig fra ørnen sin side. Den har mistet situasjonen og trodd at mannen var et dyr, fortsetter Nygård.

Kongeørn lever av hare og rype, men kan også jakte på større byttedyr som rådyr og hjort.

Den har nok trodd at mannen var et større bytte, sier forskeren.

Utdelt sjeldent
 Fosseng har ikke hørt om lignende episoder med kongeørn tidligere og mener det er utrolig sjeldent at ørn kommer i nærkontakt med mennesker.

Det har hendt seg at ørn stuper ned mot mennesker, men jeg har ikke hørt om episoder der en kongeørn har fysisk slått ned på et menneske, forteller Nygård.

Gammel havørn inn for landing. Foto: Jan Rabben.

Av Viggo Ree

At ørner og andre rovfugler under spesielle omstendigheter kan angripe mennesker er godt kjent gjennom litteraturen. Men det forekommer så sjelden at hendelsene som regel vekker stor oppmerksomhet. Det bildet man i dag kjenner er at disse tilfellene først og fremst dreier seg om rovfuglers feilvurdering i forhold til byttedyr. Begrepet hungerpanikk ble innført av zoologen Yngvar Hagen i 1952 i forbindelse med unge og uerfarne ørners desperasjon grunnet sult. Dette innebærer at en sulten ørn eller annen rovfugl kan angripe nærmest hvilket som helst bytte med overhengende fare for sitt eget liv. I

tillegg forekommer det av og til at rovfugler går til angrep i forbindelse med forsvar av egne unger i reiområdet.

Angrepet under rådyrjakt

Det var etter all sannsynlighet en feilvurdering som var inne i bildet da den 35 år gamle Svein Martin Fosseng ble angrepet av en voksen havørn på Jøa i Fosnes kommune i Nord-Trøndelag lørdag den 10.11.2012. Han var på rådyrjakt og satt nærmest i knestående på post da ørnen plutselig kom susende bakfra. Fosseng hadde på seg en svart stikkelue og befant

seg like ved en busk. Bevegelse med hodet kan ha fått havørnen til å tro at strikkelua dreide seg om et byttedyr, for eksempel et mindre pattedyr eller en fugl. Rådyrjegeren ble slått over ende av den angripende ørnen. Like før sammenstøtet hørte han vingeslag og skjønte med en gang at det var en stor fugl som hadde slått ned og truffet han i hodet. Da Fosseng reiste seg opp fikk han se ørnen bevege seg kast i kast nedover i terrenget.

Havørnens klør traff Fossengs hode på i alt seks steder. Mest synlig var en rift gjennom den øverste delen av det venstre øret.

På offentliggjort fotografi ser det ut som om ørnekløen har gått tvers gjennom øret, men i følge Fosseng var huden på baksiden intakt. Det blødde naturligvis en del fra dette såret. De fem øvrige merkene etter ørneklørne var oppe i hodet, men disse hadde bare gått gjennom huden og inn mot hodeskallen. Den lengste riften her var på om lag to centimeter. Fosseng reiste kort tid etter angrepet til Fosnes sykehjem på Jøa for å få behandling. Her fikk de stanset blødningene og lappet sammen riftene med tapestrips. Stivkrampesprøyte var ikke aktuelt, for dette hadde Fosseng nettopp tatt i en annen sammenheng. Deretter dro

Voksen havørn. Foto: Jan Rabben.

ørn. Folkestad kunne fortelle til *Verdens Gang* at han kjente til en rekke slike tilfeller av kongeørnangrep, og at det er helt typisk at dette skjer under utøvelse av jakt med gevær – særlig hjortejakt. Jegerne sitter ofte på post og har på seg pelslue. En ørn vil derfor kunne oppfatte jegerens hode under bevegelse som et byttedyr. Flere av trønderavisene intervjuet ørneforsker Torgeir Nygård om ørneangrepet på Jøa. Han er seniorforsker ved Norsk insitutt for naturforskning (NINA), og har bl.a. vært ansvarlig for eksport av norske havørner til Irland. Også han mente at fuglen som angrep Fosseng trolig var en kongeørn.

Ørneangrep i litteraturen

Både i norsk og utenlandsk faglitteratur er det beskrevet tilfeller der ørner har angrepet mennesker. Den viktigste kilden for dette tema er den norske boken *Ørnen – en barnerøver*, som kom ut i 1997. Her har forfatteren Per Johan Tømmerraas fra Leksvik i Nord-Trøndelag tatt for seg 24 tilfeller i Fennoskandia der barn har forsvunnet og ørn har blitt mistenkt for bortføringene. I alt 22 av beretningene er fra Norge og inkluderer Leka-saken i 1932. Det har ikke vært mulig å dokumentere eller sannsynliggjøre at ørn står bak noen av disse 24 forsvinningene. I et eget kapittel i slutten av boken har Tømmerraas summert opp det han kaller «Angrep på store dyr og mennesker». Alle som følger med i tilknytning til både forskningen på og forvaltningen av ørn kjenner dette materialet. For leserne av *Våre Rovdyr* kan det være greit med en rask gjennomgang av de viktigste hendelsene når det gjelder ørneangrep på mennesker.

Når det gjelder havørn nevner Tømmerraas en fisker i Finland som ble skalpert av et individ (1800-tallet) og en kvinne fra Tana som ble angrepet tre ganger av en artsfrende i 1995. Kongeørnangrep omfatter en beskrivelse fra Russland der en falkonerfugl slo ned i reveskinnslua til sin eier og drepte ham ved å punktere en arterie. I 1969 ble postmannen Morten Klemetsen fra Ávži i Kautokeino angrepet av en ung kongeørn mens han vadet over en elv. Han slo i hjel ørnen med sin vandringstav, og i boken til Tømmerraas er det et fotografi av Klemetsen med den døde fuglen. På Hebridene ble en badende mann angrepet av en kongeørn, og en artsfrende i Inverness-shire i Skottland satte klørne i ankelen på en mann som var ute med sin hund. Tømmerraas inkluderer i sin bok også beretninger om ikke artsbestemte ørner (havørn eller kongeørn) som har angrepet folk. På Værøy i Lofoten slo en ørn ned

på et lam som en mann bar over akselen, og en mann med grå vadmelskofte som gikk bøyd mellom steinene i fjæra for å sanke tang opplevde at en ørn hogg seg fast i ryggen hans. En 10–11 år gammel gutt i Finnmark fikk en ørn i ryggen under multeplukking, og i Boden-området i Sverige ble en yngling angrepet av en voksen ørn nær reiret. I boken til Tømmerraas er det også referert til beskrivelser av ørneangrep på ornitologer. Dette inkluderer den kjente rovfuglforskeren Leslie Browns ublide møte med en kronørn. Et fotografi av skadene forskeren ble påført av den afrikanske ørnearten er vist i Tømmerraas' bok. For de som vil fordype seg i stoffet i *Ørnen – en barnerøver* henvises til den omfattende litteraturlisten. Den strekker seg over 13 sider bakerst i boken.

Nyere data om ørneangrep

Etter 1997 har det vært ytterligere ørneangrep på mennesker. Disse hendelsene kan man også tilegne seg kunnskaper om ved å søke på internett. En rovfugl, angivelig en ung havørn, angrep en kvinne i Åstfjorden i Sør-Trøndelag i august 2006 (<http://www.nettavisen.no/friluftsliv/article726366.ece>). I 2009 ble en kameramann angrepet av en kongeørn mens han filmet jakt med falkonerfugler i Kasakhstan (<http://www.burdr.com/2009/12/golden-eagle-attacks-cameraman/>). En prest i Perthshire i Skottland ble skadet av en havørn i august 2011. Da mannen ville jage vekk ørnen etter at den hadde drept en av hans tamgjess angrep rovfuglen (<http://>

www.bbc.co.uk/news/uk-scotland-tayside-central-14631018). I søk på internett er det bl.a. flere treff i forbindelse med hvithodehavørner i Nord-Amerika som har angrepet mennesker. Fra både vår hjemlige natur og ellers ute i verden er det også godt kjent at eksempelvis hønhøne har angrepet mennesker. Som regel er det feilvurderinger av byttedyr som er årsaken til slike begivenheter.

Ønsker i tilknytning til temaet

Etter at Alv Ottar Folkestad hadde vært i kontakt med Fosseng ble han overbevist om at hendelsen på Jøa i Nord-Trøndelag dreide seg om angrep fra havørn og ikke kongeørn. Lederen i «Prosjekt Havørn» ble senere intervjuet på radio, og da redagerte han om hvordan ørner og andre rovfugler en sjelden gang kan gjøre slike feilbedømmelser og angripe mennesker. Hans opplysninger i *Verdens Gang* om kongeørnangrep på hjortejegere er så langt ikke beskrevet i faglitteraturen. Det kunne vært interessant med en fagartikkel om dette tema. Uttalelsene til seniorforsker Torgeir Nygård i *Adresseavisen* (11.11.2012) om at han ikke kjenner til tidligere ørneangrep på mennesker viser at det kanskje kan være på tide for forskningsmiljøet i NINA å orientere seg litt om adekvat faglitteratur om temaet. Denne type ørneangrep er heldigvis ikke et vanlig fenomen, men det som finner sted blir som regel grundig beskrevet og offentliggjort i både mediene og den ornitologiske litteraturen.

Faksimile fra The Courier (Skottland) 23.8.2011.

THE COURIER.co.uk
Taking you to the heart of Tayside and Fife

Perthshire minister suffers cuts in bizarre sea eagle attack

A Perthshire clergyman is recovering from wounds after being attacked by a sea eagle that also killed one of his showbirds.

Mr Farquharson suffered a cut on the back that needed stitches. Right: feeding his remaining geese.

The horrific incident — believed to be the first involving a

Har funnet to ulvekull

Vinterens overvåking av ulv er godt i gang, og så langt er det påvist at det er født to ulvekull i helnorske revir i år. Hittil i sesongen er det funnet 21–26 norske ulver.

Vinterens overvåking av ulv er godt i gang, og så langt er det påvist at det er født to ulvekull i helnorske revir i år.

Funnene av nye valpekull er gjort i revir-ene Julussa og Slettås i Hedmark fylke, viser en rapport som Høgskolen i Hedmark har laget for Rovdata.

Ett kull innenfor ulvesonen

Ulvene i Slettåsreviret er så langt i vinter kun registrert innenfor forvaltningsområdet for ynglende ulv i Norge som ble vedtatt av Stortinget i 2004, mens ulvene i Julussareviret kun er påvist utenfor ulvesonen øst for Glomma, i kommunene Stor-Elvdal og Rendalen.

– Det meste tyder derfor på at det er født minst ett helnorsk ulvekull innenfor forvaltningsområdet for ulv i år. Som kjent har Stortinget slått fast et mål om tre valpekull innenfor forvaltningsområdet hvert år, sier Morten Kjørstad, leder i Rovdata.

Tidlig i sesongen

Kartleggingen av valpekull og antall ulver i Skandinavia skjer i samarbeid med svenskene og foregår hver vinter i perioden fra 1. oktober og fram til 28. februar. Vinterens bestandsovervåking er derfor i startgropen, og prosjektleder for ulveovervåkingen hos Høgskolen i Hedmark, Petter Wabakken, er åpen for at det er flere helnorske årskull av ulv der ute.

– Vi vurderer sannsynligheten for å finne nye kull som størst i det såkalte Aurskogs-

reviret øst i Akershus fylke og i Kynna-reviret i østre deler av Elverum, Våler og Åsnes kommuner. Områdene nord for Trysilveien i Elverum kommune skal heller ikke utelukkes, sier Wabakken.

Foreløpig én flokk i Trysil

I Trysil kommune er det så langt i vinter dokumentert én ulveflokk, og det er den såkalte Slettåsflokken hvor det i år er slått fast at det samme paret har født et kull med ulvevalper for tredje året på rad.

I følge Wabakken er det for tidlig i sporingssesongen til å slå fast om det kan være flere valpekull og flokker i kommunen.

– Dette er noe vi håper videre sporing på snø og DNA-analyser kan gi svaret på, forklarer han.

I tillegg til Slettåsflokken er det påvist en enslig ulv øst i Trysil kommune.

Flest ulver i Hedmark

Det er foreløpig i vinter påvist 22–27 ulver innenfor Norges grenser, og 21–26 av disse er kun registrert på norsk side av grensen.

Av de ulvene som hittil er registrert innom Norge i år er 20–24 dyr påvist i Hedmark fylke, og de fleste av disse innenfor ulvesonen. De resterende 2–3 ulvene er påvist i fylkene Oppland, Telemark og Vest-Agder.

– Det er etter all sannsynlighet også fast tilhold av ulv i Akershus og Østfold,

men mangel på snø i disse fylkene hittil i vinter gjør at dette har vært vanskelig å få bekreftet så langt, forklarer Wabakken.

Skutt under lisensjakt

To av ulvene som er påvist i vinter er felt under den norske lisensjakta. I tillegg er to ulver påskutt og skadd to steder i Hedmark i oktober under lisensjakt. Disse er ikke gjenfunnet, men DNA-analyser fra blod og hår har vist at dette var to ulike hannulver.

– Det er foreløpig ikke avklart om noen av de to skadeskutte ulvene er de samme som senere ble felt under lisensjakt, sier Wabakken.

Ønsker tips om ulver og spor

Bestandsovervåkingen av ulv i vinter er bare så vidt i gang, og rapporten til Rovdata gir derfor kun en oversikt over foreløpige funn fra overvåkingen. Nye resultater vil komme etter hvert som arbeidet skrider fram.

Morten Kjørstad i Rovdata håper at alle som gjør observasjoner av ulv eller spor og andre spor tegn etter disse melder i fra til Høgskolen i Hedmark, Statens naturoppsyn eller på Rovdatas webbaserte rapporteringsløsning på www.rovdata.no. Dette gjelder spesielt der det er mistanke om at det er født ulvekull i år.

– Nye meldinger og omfattende sporinger på snø vil sammen med DNA-analyser av genetisk materiale bidra til å utfylle oversikten i de kommende statusrapporter utover vinteren, sier Kjørstad.

Tabell 1. Ulv med enten helnorsk tilhold (21–26) eller med tilhold på begge sider av riksgrensen (1–?) foreløpig dokumentert på snø i Norge pr. 15. november 2012 i vintersesongen 2012–2013 (oktober–februar).

- 1) Avlivet ved lisensjakt 31. oktober 2012.
- 2) Avlivet ved lisensjakt 17. oktober 2012.
- 3) Skadeskutt ved lisensjakt 7. oktober 2012.
- 4) Skadeskutt ved lisensjakt 21. oktober 2012.

Ulv i Finland. Foto: Rune Bjørnstad.

Ulvesoneutvalget foreslår mindre ulvesone

Utvalget ble nedsatt av Miljøverndepartementet i mars og mandatet var å evaluere forvaltningsområdet for ynglende ulv innenfor rammene av rovviltforliket i 2011. I prinsippet betydde det at arealdifferensiert forvaltning lå til grunn for arbeidet. Utvalget skulle også vurdere om det er hensiktsmessig å ha en ulvesone, hva som fra et naturfaglig synspunkt er et hensiktsmessig forvaltningsområde for ulv og justeringer av dagens forvaltningsområde basert på erfaringer siden 2005. Antall dyr på utmarksarbeide, kjent forekomst av ulv, påviste ulveskader på sau og tamrein og

fremtidig skadepotensial, jordbruksfaglige forutsetninger for levedyktig næringsdrift basert på beitebruk samt konsekvenser for jaktressurser skulle også inngå som momenter i vurderingen.

Miljøvernminister Bård Vegar Solhjell uttalte i den forbindelse at tidspunktet for en evaluering av ulvesonen nå var helt riktig, og at det var viktig at evalueringen kunne ses i sammenheng med forhandlingene med Sverige om deling av grenserevir og nye vurderinger av bestandsmålet for ulv.

Utvalget ble ledet av Reidar Åsgård, nestleder i rovviltneimda i Hedmark, og rapporten ble overlevert miljøvernministeren 15. oktober.

Utvalget kom fram til at ulvesonen fortsatt bør bestå, men i innskrenket form. Områder ble ekskludert fra sonen – i samsvar med innspill fra faglig hold, som utvalget skriver. Noen utvidelse i nord slik en rekke naturvernorganisasjoner krevde kom ikke på tale av hensyn til sau og tamrein. Videre foreslås det radiomerking av et eller begge alfadyr i alle familiegupper, og at ulv kan jaktes på hele eller deler av året i såkalte prioriterte beite-

områder utenfor sonen (eller «anbefaler at det derfor praktiseres fellingstil-latelse uten forutgående søknad» som det heter i rapporten). Det anbefales også at grensulver inkluderes i norsk bestandsmål så snart som mulig (se side 87 i dette heftet).

Foreningen Våre Rovdyr er av den oppfatning at utvalget har feilet når det gjelder hensynet til ulv, både ved å foreslå innskrenking av en allerede knøttliten sone og ved å ønske et økt press utenfor sonen på den lille rest vi har av arten i Norge. Den todelte målsettingen Stortinget har besluttet skal jo ikke kun gjelde hensynet til næringen, men også hensynet til rovvilt. Konklusjonen er imidlertid helt i tråd med den linjen norske myndigheter i praksis har fulgt i lang tid – med skrittvis fortregning av ulv fra norsk jord over tid. Således er rapporten ikke overraskende – heller ikke på bakgrunn av at utvalgets flertall besto av rovviltsektorer. Miljøverndepartementet har strengt tatt nærmest bestilt en negativ konklusjon overfor ulv gjennom selve sammensetningen av utvalget der for øvrig naturvernorganisasjonene ble utelatt helt.

Beklagelige oversetterfeil i ulvefilm på NRK

Av Viggo Ree

I høst sendte NRK en dokumentarfilm om ulv som var produsert av BBC Earth. Den handlet om ulvens tilbakekomst i staten Washington nordvest i USA og hadde tittelen «På sporet av ulv». Den britiske tittelen var «expedition Wolf». Dokumentaren ble presentert i to episoder. Første del ble sendt på NRK 28. og 29. oktober, mens den siste ble vist 4. og 5. november. Episodene var tilgjengelig på nettet en uke etter de siste visningene.

Ansvarlig for oversettelsen av tekst og norske kommentarer var Bjørn Ola Bjørn-toft. Han har en behagelig og fin stemme som egner seg godt i en slik sammenheng. Men dessverre ble presentasjonen av denne flotte BBC-dokumentaren skjemma av flere oversettingsfeil.

De groveste oversettingsfeilene var at Elk ble kalt for elg (*Alces alces*). Elk i Nord-Amerika er hjort (*Cervus elaphus*). Den nordamerikanske underarten *canadensis* kalles også Wapiti, og blir av enkelte betraktet som en egen art. Vi så flokker med hjort i de to TV-sendingene, og dyrene ble altså omtalt som elg. Det er en grov feilpresentasjon for det norske folk. Elg heter Moose i Nord-Amerika, mens engelskmennene kaller arten for

Elk. Det er her muligheten for forveksling kommer inn, og NRK tabbet seg ut med denne gale navnebruken allerede på 1960- og 1970-tallet. Etter den tid klarte de fleste oversettere og fagkonsulenter å bruke riktige norske artsnavn. De siste tiårene har selv de kommersielle kanalene oversettere som regel fått dette korrekt. Men så kommer altså NRK i 2012 med de samme oversetterfeilene som man slet med for 40–50 år siden. Det er pinlig for NRK. Og det er ekstremt irriterende for seerne. De fleste i Norge ser nemlig forskjell på hjort og elg.

De mindre hjortedyrene i den BBC-produserte ulvefilmen var mulhjort (*Odocoileus hemionus*). Arten heter Mule Deer på engelsk og amerikansk, og er dessuten kalt svarthalehjort på norsk. Kun ved ett tilfelle ble det norske artsnavnet mulhjort nevnt (i forbindelse med et dødt dyr). Ellers ble alle mulhjorter i filmen kalt for rådyr (*Capreolus capreolus*)! Det finnes ikke rådyr i Nord-Amerika. De lever i Europa og Asia. Disse sammenblandingene av artsnavn for hjortedyrartene sørget for at den ellers så fine naturfilmen om ulv fikk en meget sterk slagside. Det hadde aldri blitt akseptert blant sporstfolket om man f.eks. hadde kalt Manchester United for Arsenal eller Petter Northug for Tom Hilde. Da hadde det blitt så mange protester mot NRK at sentralbordet hadde blitt sprengt.

I filmen så vi også opptak av puma (*Felis concolor*). Arten er av og til omtalt som fjelløve eller cougar på norsk. Men puma er det enkleste, beste og mest benyttete navnet på denne arten hos oss. Harearten i filmen heter på norsk snøskohare (*Lepus americanus*). Men NRK hadde skrevet det slik: snøsko-hare. Det norske navnet skrives verken med tankestrek eller bindestrek mellom snøsko og hare. Bruken av tankestrek i stedet for bindestrek flere steder i den oversatte teksten virket underlig for mange seere.

BBCs filmfolk er profesjonelle og lager svært gode naturdokumentarer. Når er så flott ulvefilm blir vist på NRK med diverse gale artsprentasjoner blir helhetsinntrykket på mange måter ødelagt. Det bør BBC bli gjort kjent med. Vi opplevde dessuten nylig at oversetteren og fagkonsulenten for en naturfilm på NRKs «Ut i naturen» presterte å kalle alle filmete hjorter for rådyr i et program som ble vist høsten 2012. Det er nå på tide at NRKs ledelse sørger for at kompetente fagkonsulenter blir benyttet når naturfilmer skal vises for det norske folk. Man har klart det tidligere. Da må NRK også i vår tid være i stand til å presentere oversatte tekster med korrekte dyrenavn ut til fjernsynsseerne.

800.000 miljøvernere med kraftig signal om ulv

Samlet nordisk miljøbevegelse med krav til regjeringene i Norge, Sverige og Finland om å ta ulvevern på alvor

Av Yngve Kvebæk

Hele 25 nordiske organisasjoner innen natur- og miljøvern samlet seg 20. november i en felles henvendelse til statsministrene i Norge, Sverige og Finland om å bedre vilkårene for ulvens overlevelse i fennoskandisk natur. Totalt representerer henstillingen over 800.000 medlemmer, og den bør således mottas av politikerne som et kraftig signal om at nok er nok og at det utvilsomt er ryggdekning for oppgradering av forvaltningen av arten. *Rent konkret er kravet fra organisasjonene et overordnet nordisk samarbeid for å sikre en ansvarlig forvaltning og ulvens overlevelse i et langsiktig perspektiv. For det andre at Norge må ta et mye større forvaltningsansvar i et felles nordisk samarbeid, blant annet ved å øke det nasjonale bestandsmålet. Og til sist at regulær genetisk kontakt sikres mellom finsk-russisk og svensk-norsk bestand.*

Det er flere momenter som utgjør bakgrunnen for initiativet. Det norske parlamentets brede forlik om rovvilt i 2011 forutsatte at regjeringen skulle gå inn i forhandlinger med Sverige om ulver i grenseområdene. Sverige har hittil regnet disse inn i sin bestand, og Norges bestandsmål på tre årlige ynglinger omfatter kun helnorske revirer. Det norske utgangspunktet er at grenseulvene i fremtiden skal regnes inn i norsk bestand med en faktor på 0,5, dvs. at halvparten av grenseulvene med ett kan

regnes som norske. Det sier seg selv at dette kun er nok et grep for norske myndigheter til å fortsette sin stegvise utryddelsespolitikk overfor ulv (se kart nedenfor der også forslaget om sonereduksjon fra det såkalte ulvesoneutvalget i høst er lagt inn). Det legger da heller ikke regjeringsskamaratene i Senterpartiet skjul på. Kort fortalt vil f.eks. seks familiegupper av ulv i grensevirer der de konkrete ynglehene ligger i Sverige bety at Norge oppfyller sitt bestandsmål på tre årlige ynglinger. Altså det siste i rekken av teknisk finurlige påfunn for reell utryddelse basert på en langvarig og nokså tverrpolitisk linje. Dette har på nytt vakt internasjonal oppsikt (se side 79).

I høst har dessuten den svenske miljøvernministeren gått hardt inn for en 40 % reduksjon av den svenske bestanden av ulv (svenskene betegner sjelden ulvebestanden som skandinavisisk – det er en terminologi som er mest anvendbar for norske myndigheter). Den svenske ministerens utspill er oppsiktsvekkende, men ikke overraskende med tanke på at hun representerer partiet Centern – Senterpartiets søsterparti. Det er bemerkelsesverdig fordi hun er miljøvernminister og fordi Sverige flere ganger har fått påpakning fra EU i forbindelse med rovviltspolitikken. Rett nok har Sverige vært langt mer bevaringsorientert enn den norske linjen som er basert på minimalisme, eventuelt utryddelse, jf. utviklingen i ulveforvaltningen som er politikken i praksis i motsetning til fagre ord.

Finland har i likhet med Norge en relativt rovviltfri tilnærming. De har betydelig flere ulver enn Norge, men langt færre enn Sverige, og de siste årene har man redusert bestanden mye. Dette har direkte konsekvenser for mulighetene til naturlig genetisk utveksling mellom den finsk-russiske bestanden og ulvene i Sverige og de få vi har i Norge.

Miljøverndepartementets statssekretær Henriette Westhrin og statssekretæren i det svenske Miljødepartementet Anders Flanking møttes til forhandlinger om grenseulvene 21. november, og resultatet av møtet var åpenbart ikke spesielt fruktbart. De har oppdatert hverandre på landenes rovviltforvaltning og arbeidet med mål for rovvilt, samt blitt enige om å fortsette det gode samarbeidet og vil planlegge et nytt møte i nær framtid. For øvrig skriver departementet etter møtet at norsk politikk om å sikre overlevelsen av de store rovviltartene ligger fast og at bestandsmålet ikke endres nå. Dessuten at saken i tråd med rovviltforliket tas opp igjen når en eventuell avtale med Sverige er inngått. Noen forhandling om grenseulver ble det tydeligvis ikke noe av.

Vi velger å tro at det gigantiske organisasjonsutspillet dermed ble oppfattet og håper det setter noe av agendaen for de framtidige planene. Organisasjonenes felles innspill er i realiteten uttrykk for en bred folkelig oppfatning i Norden – jf. også det store flertallet for ulv i norsk befolkning.

Autoriserte rovviltentre

Norges to første autoriserte rovviltentrene er utpekt av Direktoratet for naturforvaltning. Det er Namsskogan rovviltentre i Nord-Trøndelag og Bjørneparken rovviltentre i Flå i Buskerud.

– Sentrene får en viktig rolle i å spre kunnskap om rovvilt i Norge. De skal fortelle om rovviltet på en helhetlig og nøytral måte. De får også ansvar for å fortelle om konfliktene som følger med rovviltene, sier DN-direktør Janne Sollie.

Nytt fra Sp-planeten

Utdanningsforbundet er rystet over Senterpartiets prioriteringer i programmet for neste stortingsperiode. Barnehagesatsning blir omtalt på seks linjer, mens reindriftspolitikken omfatter åtte linjer og motstand mot rovvilt hele 24 linjer. Som kjent går Sp inn for utryddelse av ulv i samme programforslag.

Ulvetur

Foreningen Våre Rovdyr arrangerer ulvetur med sporing lørdag 16. februar i Hedmark. Nærmere stedsangivelse avventes fram til kort tid før arrangementet.

Hver deltager sørger selv for transport til og fra. Skiutstyr, niste og varme klær er nødvendig. Påmelding

via epost til yk@fvr.no. Maksimalt antall er 30 deltagere. Deltageravgift kr. 200.

Arrangementet er kun åpent for medlemmer av FVR. Turdeltagerne vil senest onsdag 13. februar få oppgitt møteplass og øvrige detaljer via epost.

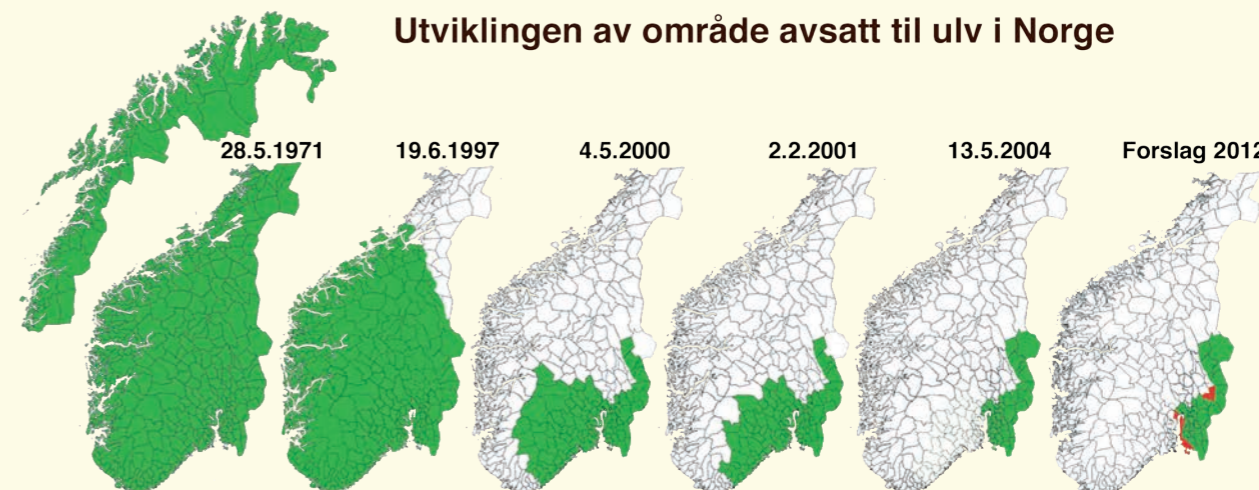
Spydspissen Villmarksopplevelser i Rendalen tilbyr naturbaserte opplevelser på en måte som i minst mulig grad setter spor. Med utgangspunkt i det som er enkelt får voksne oppleve nærkontakt med vill natur og lokal kultur – en annerledes form for luksus.

SPYDSPISSEN
VILLMARKSOPPLEVELSER

Spydspissen i Rendalen tar med små grupper på eventyr i lokal kultur- og naturhistorie. I området er det et fantastisk fascinerende dyreliv; vi har elg, bjørn, ulv, jerv, gaupe og ørn rett utenfor stuedøra. Dyrene bidrar til å sette en ekstra spiss på våre aktiviteter som hundekjøring, padling eller en guidet fottur, fordi vi alltid ser spor etter deres aktiviteter. Er du spesielt heldig, kan du oppleve en ørn sveve over hodet på deg eller ulve- og bjørnespor i hundeløypa. Les mer om hva vi kan tilby på www.spydspissen.no eller ta kontakt via epost til post@spydspissen.no.

Utviklingen av område avsatt til ulv i Norge

Røde arealer er foreslått fjernet fra forvaltningsområdet for ulv

Derfor trenger vi ulv i Norge

Av Vegard Gundersen & Bjørn P. Kaltenborn

Etter mange år med store beløp til kompensasjon for tap av bufe, nye forvaltningsstrategier, egne områder for ulv og omfattende forskning på både ulven og de samfunnsmessige konfliktene, er konfliktnivået fortsatt høyt. Ulvedebatten dreier seg stort sett om hvor få individer det er mulig å komme unna med i forhold til internasjonale forpliktelser, hvor de skal ha oppholdstillatelse og hvor mye dette skal koste. Det mer grunnleggende spørsmålet om hvorfor vi skal ha ulv i norsk natur er redusert til et rent biologisk-økonomisk argument. Skal vi komme videre i denne debatten og finne gode løsninger må vi utvide perspektivet og spørre: Hvilken rolle spiller ulven for en god miljøetikk, vår relasjon til omgivelsene og vår måte å bruke naturen på.

Sterk symbolbærer

I mange vestlige land øker nå ulvebestandene i områder hvor den tidligere var utryddet. Årsaken til at vi i det hele tatt bryr oss med å verne en så vidt problematisk art som ulv ligger ikke bare i biologien, men like mye på grunn av den rollen ulven historisk sett har spilt og som sterk symbolbærer i moderne naturforvaltning. Ulven er i dag en prøvestein på vår evne til å ivareta relativt intakte økosystemer og den tester vårt forhold til de sidene av naturen som er litt mer utfordrende og krevende.

En av pionerene i moderne naturforvaltning, Aldo Leopold, gjorde etter et langt liv opp status for ulvens plass i det amerikanske samfunnet. Han var selv en ivrig jeger og på begynnelsen av 1900-tallet ble han gjennom flere tiår lønnet for å arbeide

Vegard Gundersen og Bjørn P. Kaltenborn er forskere ved Norsk institutt for naturforskning.

Ulv på Finnskogen. Foto: Paul Granberg.

med å utrydde rovdyr. Og han erkjente at han hadde tatt feil i sitt bidrag til å forfølge og langt på vei utrydde de store rovdyrene. Hans konklusjon bygget på tre argumenter:

1. Et landskap uten ulv mangler integritet

De biologiske argumentene, der arten har en eksistensverdi og internasjonale forpliktelser bygger nettopp på at man skal bevare det biologiske mangfoldet som naturlig forekommer innenfor landegrensene. Dette argumentet er legitimt fordi ulven er en naturlig del av norsk fauna. Økosystemets integritet forsvinner med ulven som for andre arter, men kanskje i enda større grad fordi ulvens fravær kan endre kursen til hele økosystemet.

2. Et landskap uten ulv mangler stabilitet

Det er utallige historier om hjortedyrbestander som har vokst ukontrollert etter at ulven ble utryddet fra landskapet. Rekolonisering av ulv i villmarkspregede områder i USA har dokumentert positive effekter på økosystemet, spesielt knyttet til de sanitære egenskapene ved at de tar ut syke dyr og at de regulerer hjorteviltet. Men forekomst av noen få ulver i landskapet utgjør påvirkninger som går langt ut over dette og påvirker hele økosystemets dynamikk og funksjon.

3. Et landskap uten ulv mangler skjønnhet

Denne form for skjønnhet handler ikke om hva som er pent eller stygt i tradisjonell forstand, men vakkert i betydningen at det man ser faktisk representerer noe viktig og moralsk riktig i forhold til hvordan menneskene samhandler med naturen. Ved å fjerne ulven fra landskapet tar man bort noe helt vesentlig som går langt ut over å fjerne en art, biologisk og økologisk sett. Dette handler om samspeillet mellom natur og kultur, om frykten som forsvinner, alle fortellingene og kulturen, alle opplevelsene og symbolene i landskapet som minnet om ulvens forekomst.

Dårlig fryktstrategi

Frykt for ulveangrep blir ofte møtt med at det er liten grunn til å bekymre seg for noe som neppe kommer til å skje. Dette er vanligvis en dårlig strategi etter som frykt sjelden er bare rasjonell og bunner i både evolusjonære, biologiske og erfaringsbaserte forhold. Fornuftig eller ikke, så er det liten tvil om at mange er redd for det at ulven igjen rusler rundt i norske skoger,

om enn i beskjedent antall. Det er mer konstruktivt om vi erkjenner at frykt eksisterer og heller debatterer hvordan frykt kan være positivt i en større sammenheng.

Naturen blir i økende grad en ufarliggjort lekeplass gjennom tilrettelegging og alskens sikkerhetsforordninger i form av utstyr og kommunikasjonsmuligheter. Dette reflekterer samfunnets angstfulle strev etter «nulltoleranse» for risiko og fare på en rekke områder. Barns sertifiserte lekeplasser skal sikres til det kjedelige og landskapene skal reduseres til parker, matproduksjon og kulisser. Et liv uten utfordringer hemmer personlig utvikling både fysisk og psykisk.

Takle utfordringer

Mestring og skjerpning av sansene for å takle utfordringer gir derimot selvtillit og gjør en i bedre stand til å takle enda større utfordringer i fremtiden. Forskning viser at mestring er et av de viktigste elementene i opplevd livskvalitet. Det moderne mennesket trenger på mange måter å forholde seg mer og ikke mindre til risiko og fare. Det er i en slik sammenheng at et landskap med eller uten ulv utgjør en stor forskjell. At det i det hele tatt finnes en mulighet for å treffe på ulv, gjør at sanser og inntrykk skjerpes og man vil bevisst eller ubevisst være mer på vakt for endringer i omgivelsene.

Ulv gir oss en kompleks utfordring. Det koster store summer å bevare en ganske liten bestand, nasjonalt har den minimale innvirkninger på landbrukssektoren, men lokalt kan den skape store problemer for enkelte personer. Selv om det statistisk sett er langt farligere å hente posten om morgenen enn å tilbringe årevis i ulveland, opplever like fullt mange frykt og redusert livskvalitet der de bor. Samtidig kan ulven spille en nøkkelrolle i menneskelig utvikling mot bedre naturforståelse, selvforståelse og økt livskvalitet.

Miljøetisk perspektiv

Rovdyrpolitikken har dårlig oppslutning og svak legitimitet i store deler av befolkningen. Debatten mangler et større miljøetisk perspektiv hvor vi kan vekte betydningen av så ulike og vanskelige størrelser som integritet, stabilitet og skjønnhet. Ulven spiller viktige roller for regulering av økosystemer, naturforståelse og menneskelig utvikling og livskvalitet – og politiske prioriteringer bør favne denne kompleksiteten.

Har funnet rekordmange jervekull

Jervunge. Foto: Morten Kjørstad/Rovdata.

Årets registrering av jerv viser at det aldri før er påvist like mange valpekull i Norge som i år siden overvåkingsprogrammet for rovvilt startet i 2001.

Det kommer fram i en ny rapport fra Rovdata, som gir en endelig oversikt over antall jervekull som er registrert i Norge i 2012.

– Det er registrert 68 valpekull av jerv i Norge i år, og dette er 29 kull flere enn det nasjonale bestandsmålet på 39 fødte jervekull hvert år, som er fastsatt av Stortinget, sier Morten Kjørstad, leder i Rovdata.

I 2011 ble det registrert 58 jervekull i Norge, mens det i 2010 var nesten like mange kull som i år, i alt 66 kull.

Sørst økning i nord

Det nasjonale bestandsmålet for jerv er fordelt på fem av åtte forvaltningsregioner, og overvåkingsrapporten viser regionale variasjoner.

– Det er rovviltregion 8, som består av Troms og Finnmark, som har den desidert største endringen i antall valpekull sammenlignet med fjoråret. I denne regionen er økningen på ti kull, fra 18 i fjor til 28 i år. De andre regionene har endringer på en eller to valpekull flere eller færre i forhold til fjoråret, forteller Kjørstad.

Samtlige fem regioner har like mange eller flere kull enn det som er målsettingen.

Flere mulige årsaker

Det er flere mulige forklaringer på hvorfor det blir registrert ulike antall jervekull mellom årene. Økningen fra i fjor til i år kan skyldes at en stor andel av de voksne tispene fikk valper i år.

– Det kan variere mye mellom år hvor mange av jervetispene som får unger. Et år kan de aller fleste av tispene produsere valper, mens langt færre gjør det et annet år. Forskning har vist at tilgang på mat kan begrense produksjonen av valper hos jervetispene, og god tilgang på smågnagere i fjellet kan ha ført til at en stor andel av tispene fikk valper i år, sier Kjørstad.

– Flere voksne tisper kan også være en forklaring på økningen, og våre tall viser at det har vært en økning på omkring 30 jerver i bestanden sammenlignet med estimatet fra i fjor, forklarer han.

Mye snø i fjellet i vår

Jerven føder valper i februar og i mars og det aller meste av registreringsarbeidet blir utført mens det er snø på bakken.

– Våren i år var sein med snøforhold i fjellet til langt ut på forsommeren i mange områder. Det har vært positivt for overvåkingsarbeidet på jerv, og Statens naturoppsyn har fått gjort grundig og godt arbeid rundt om i landet, sier Kjørstad.

Som oftest vil det være flere faktorer som sammen påvirker og forklarer variasjoner mellom år, og ikke bare en enkelt faktor som er hele forklaringen.

Kan vandre inn fra Sverige

Uttaket av jerv i Norge har vært høyt og økende over flere år, men bestanden er likevel ikke blitt mindre.

– En mulig forklaring på dette i noen områder kan være at det skjer en netto innvandring av jerv fra Sverige til Norge.

I Sverige er det ikke jakt på jerv i motsetning til i Norge, og det kan være slik at det i enkelte områder raskt vandrer inn jerver fra Sverige til områder hvor jerv er tatt ut i Norge, sier Kjørstad.

Felles jerveovervåking i Skandinavia

Norge og Sverige har som målsetting at overvåkingen av jerv skal utføres med felles metoder og rapportering i begge land fra og med 2013. En overvåking ved DNA-analyser av innsamlede ekskrementer fra jerv over hele Skandinavia vil gi bedre svar på i hvilken grad jerven vandrer mellom landene.

– I Norge har metoden med DNA-analyser vært gjennomført landsdekkende i flere år, og Sverige ønsker nå å gjøre det samme, forklarer Kjørstad.

Flere jerver i år

Ut fra antallet jervekull som er registrert i år er det beregnet at den norske bestanden består av ca. 400 voksne individer, viser rapporten fra Rovdata. Beregningene tar utgangspunkt i kunnskap om hvor mange jerver det er for hver tisper som føder valper i en bestand.

– Beregningene blir gjort med utgangspunkt i et gjennomsnitt av antall registrerte kull for de tre siste årene. Dette gjøres for å minske effektene av store årlige variasjoner i antall registrerte kull, fordi det ikke trenger å være noen klar sammenheng mellom årsvariasjoner i antallet kull og bestandens størrelse, forklarer Kjørstad.

Genetisk variasjon – utstyr for den lange reisen

Av Tatjana Kontio

Genetisk variasjon er utrustningen en art trenger for å overleve på lang sikt. Vår ulvebestand er genetisk liten og taper derfor variasjon med tiden og ved at ulver tas ut. Dette gjorde Linda Laikre klart i en pedagogisk forelesning på Vargsymposiet i Vålådalen i mars i år. Hun er professor i populasjonsgenetikk ved Stockholms universitet.

Linda Laikre loser oss inn i genetikken skjulte verden gjennom å ta oss med på ferden til en ukjent øy:

– Vi vet ikke hvor lenge vi skal være der, kanskje mange år. Vi vet ikke hva vi kommer til å trenge for å greie oss bra og overleve på øya, så det er bra å ha med mye og god utrustning med mange ulike verktøy. Verktøyet ligger spredt i forskjellige kasser. Hvis vi ikke får ta med oss alle verktøy som finnes, må vi

velge kasser med en viss utrustning. Det er ikke lett å vite på forhånd hva som er viktigst for at vi skal klare oss – kanskje er det absolutt helt sentralt å ha med seg fyrstikker, øks eller kanskje telt. Dersom vi dessuten ikke vet hva kassene inneholder – da blir vårt valg av kasser enda vanskeligere.

På samme måte kan man se ulvene og det genetiske materialet som de bærer på, forklarer Linda Laikre.

– Det genetiske materialet kan man sammenligne med verktøy som en art eller populasjon trenger for å overleve på lang sikt. Det er vanskelig å vite på forhånd hvilket genetisk materiale som er bra å ha, hvilke genvarianter som er viktige og hvilke enkeltindivider som er de beste for populasjonens langsiktige overlevelse. På samme måte som med verktøykassene ser man ikke utenpå hvilket genetisk materiale individene inneholder.

Genetisk variasjon hos ulver kan sammenlignes med verktøykasser. Foto: Hans Ring.

Gener med samme funksjon kan se litt forskjellige ut og genvariantene, de såkalte allelene, er verktøyene som evolusjonen kan virke på og som gjør at populasjonen kan overleve, sier Laikre.

– Den genetiske variasjonen utgjør basis for alt biologisk mangfold, og variasjon på artsnivå og økosystemnivå har sitt utgangspunkt i variasjon på gennivå, sier hun. Alle individer er ikke like, og den genetiske variasjonen mellom individer forplanter seg i populasjoner innen samme art, slik at visse genvarianter er vanligere i visse populasjoner og uvanligere i andre. Dette gjenspeiler tilpasninger til f.eks. lokale miljøforholdene og til forandringer i miljøet.

Ulvebestanden er genetisk liten

Den skandinaviske ulvebestanden er i henhold til Laikres vurdering genetisk liten.

Prinsippskisse over genetisk variasjon på individnivå og populasjonsnivå. At en viss variant av et arveanlegg er vanligere i en populasjon kan f.eks. være uttrykk for tilpasning til lokale miljøforhold. Ill.: Tatjana Kontio.

– Hvor mye genetisk variasjon det kan finnes i en populasjon er direkte koblet til antall individer. Det kan ikke finnes flere varianter av et visst gen enn det doble antallet individer i populasjonen, sier Laikre. Hvert individ bærer nemlig på to eksemplarer av hvert gen – et fra mor og et fra far. En gruppe på fem ulver kan f.eks. maksimalt inneholde ti varianter for hvert enkelt gen.

Og fem individer er det som hittil utgjør det genetiske grunnlaget for den skandinaviske ulvebestanden i dag. Opprinnelig kommer ulvebestandens genmateriale fra Nyskogaparet på 1980-tallet og senere Gillhovshannen. I 2010 sto Nyskogaparet for rundt to tredjedeler og Gillhovshannen for nesten 30 % av ulvebestandens genetiske sammensetning, får vi vite. Mens gener fra de to innvandrerne de senere år, Galvenhannen og Kynnahannen, ikke har nådd så stor spredning i populasjonen.

Laikre beskriver flere problemer som er knyttet til små populasjoner:

– Hvis bestanden er liten lenge, i generasjon etter generasjon, mister den hele tiden genetisk variasjon og det skjer en økning av innavlen. Hvis populasjonen etter at ha blitt redusert får vokse raskt igjen så avtar det genetiske variasjonstapet og innavlen synker. Det er en direkte kobling mellom den genetiske skaden og populasjonens størrelse.

Laikre viser med et eksempel hvordan genetisk variasjon forsvinner når man tar bort dyr fra populasjonen. Foran ulvejakten i Sverige i 2010 hadde 17 % av Nyskogaparets genetiske variasjon rullet å gå tapt og etter jakten var tapet oppe i 20 %. Galvenulvene, Kynnaulvene og deres avkom var fredet under jakten, og derfor har ingenting av deres genetiske variasjon forsvunnet.

Innavl gir flere negative effekter på ulvene

Med hva med innavlen – hvorfor er den et problem?

Linda Laikre, professor i populasjonsgenetikk ved Stockholm universitet. Foto: Hans Ring.

Vi har sett at innavl er skadelig for ulven. Det er dokumentert at kullstørrelse, vekt, levealder og reproduksjon reduseres med innavl og at arvelige defekter kan øke. Hos ulv, akkurat som med mange andre arter, har man sett en sammenheng: at hvis innavlsgraden øker med 10 % så minsker samtidig enkelte såkalte fitnesskarakterer (overlevelsesegenskaper) med omtrent 10 %. Det er en vanlig observasjon og ulven er svært typisk når det gjelder sårbarhet for innavl, konstaterer Laikre.

I dag ligger gjennomsnittet for innavlskoeffisienten i den ville skandinaviske ulvebestanden på 0,26. Det er veldig høyt. Ved parring mellom helsøsken er innavlskoeffisienten 0,25. Det er derfor man diskuterer tiltak for genetisk forsterking.

Laikre forklarer hva som kan skje ved innavl. Hver forelder gir fra seg det ene av sine to genkopier til avkommet. Lik genvariant kan være til stede hos både moren og faren hvis de er i nær slekt og kan da havne hos avkommet som to identiske kopier. Det finnes genvarianter som er skadelige for dyret i dobbelt identisk oppsett, men som ikke merkes hvis de eksisterer enkeltvis.

Det store problemet med innavl er risikoen for at skadelige gener kommer i dobbelt oppsett, sier Linda Laikre.

– Men har man dobbelt identisk oppsett i ett gen kan det fortsatt være variasjon i de resterende genene, påpeker hun. Dermed vil ikke innavl nødvendigvis bety at individet ikke har noen genetisk variasjon.

Linda Laikre avslutter med en anbefaling for hvordan man kan skape en genetisk god situasjon på sikt for ulvene:

– For å oppnå best mulige forutsetninger for framtidig overlevelse og for evolusjonen handler det om å legge til rette for sammenhengende populasjoner som er store nok til å holde på en god mengde genetisk variasjon og lav grad av innavlsøkning. Og så sørge for at det kan skje naturlig utveksling og genflyt slik det historisk har sett ut for denne arten.

Antall familiegrupper, bestandsestimat og bestandsutvikling for gaupe i Norge i 2012

Ny modell: prognose for gaupebestandens utvikling ett år fram i tid

Før gaupejakten i 2012 ble det med normale kriterier estimert 69 familiegrupper og med strenge kriterier 65 familiegrupper på landsbasis. På landsbasis har det vært en reduksjon på 5 familiegrupper (6,8 %) fra 2011 til 2012 beregnet med normale kriterier. Det nasjonale bestandsmålet fastsatt av Stortinget i 2004 er 65 årlige ynglinger av gaupe, og man ligger i år 6,2 % over målet på landsbasis.

Det nasjonale overvåkingsprogrammet for store rovdyr følger i dag bestandsstørrelse og bestandsutvikling hos gaupe i Norge bl.a. gjennom registrering av familiegrupper (hunddyr i følge med årsunger). Årlig gjøres en beregning av antall familiegrupper før jakt ut fra alle dokumenterte og antatt sikre observasjoner (spor, synsobservasjoner og døde unger). Overvåking av gaupe i Norge er basert på en betydelig lokal medvirkning. Registreringene blir i all hovedsak gjort av lokalt personell på snøfjøre og rapportert inn til Statens naturoppsyn (SNO), hvor rovviltansvarlige i SNO foretar feltkontroller. Beregningene av antall familiegrupper gjøres ved hjelp av såkalte avstandsregler basert på forflytningsavstander og størrelser på levedområder til radiomerkede gauper i Skandinavia. Overvåkingsresultatene i 2012 er vurdert opp i mot tilsvarende bestandsdata for gaupe i perioden 1996–2011.

I 2012 ble det alstå estimert 65–69 familiegrupper på landsbasis. Dette tilsvarer en bestand på 384–408 dyr i Norge og representerer bestandsstørrelsen før kvotejakten i 2012 og før reproduksjonssesongen.

For tredje år på rad ble det nå registrert en nedgang i antall familiegrupper av

Tabell 1. Familiegrupper av gaupe før jakt

Forvaltnings-region	Nasjonalt bestandsmål	2010	2011	2012	Gjennomsnitt
1	–	0	0	1	0,3
2	12	17	14,5 ²	16	15,8
3	5	4	4,5 ²	5,5 ³	4,7
4	6	9 ¹	6 ²	5 ³	6,7
5	10	9 ¹	11 ²	6,5 ³	8,8
6	12	20	18 ²	14	17,3
7	10	6	8,5 ²	8 ³	7,5
8	10	15 ¹	11,5 ²	13 ³	13,2
Sum	65	80	74	69	74,3

¹ 2010. Region 4 deler tre ynglinger og region 5 deler en yngling med Sverige, mens region 8 deler en yngling med Finland. Disse ynglingene deles ikke opp, men telles altså som 1 hver.

² 2011. Region 2 deler en yngling av gaupe med region 3. Denne er delt mellom regionene. Region 7 deler en yngling av gaupe med region 8. Denne er delt mellom regionene. Region 4, region 5, region 6 og region 8 deler alle en yngling med Sverige, i tillegg deler region 8 også en yngling med Finland. Disse ynglingene deles ikke opp, men telles altså som 1 hver.

³ 2012. Region 3 deler to ynglinger av gaupe med region 4 og en med region 5. Disse er delt mellom regionene. Region 7 deler to ynglinger av gaupe med region 8. Disse er delt mellom regionene. Region 5 og region 8 deler begge en yngling med Sverige, i tillegg deler region 8 også en yngling med Russland. Disse ynglingene deles ikke opp, men teller altså som 1 hver.

Antall familiegrupper på landsbasis i 2012. Grønne sirkler viser familiegrupper identifisert ved bruk av strenge kriterier, mens brune sirkler er familiegrupper som kommer i tillegg ved bruk av normale kriterier.

gaupe på landsbasis. Reduksjonen i antall familiegrupper før jakt er i størrelsesorden 7 % sammenlignet med fjoråret.

Det nasjonale bestandsmålet fastsatt av Stortinget i 2004 på 65 årlige ynglinger av gaupe ble nådd i inneværende sesong med totalt 69 påviste familiegrupper før jakt i 2012. Gaupebestanden ligger nå omkring 6 % over det nasjonale bestandsmålet. Den største nedgangen ser vi i region 5 (Hedmark) og region 6 (Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag) hvor det er påvist hhv. 4,5 og 4 færre familiegrupper før jakt i 2012 sammenlignet med før jakt i 2011. Region 2 (Aust-Agder, Telemark, Buskerud og Vestfold) er den regionen som i 2012 ligger høyest over det regionale bestandsmålet. Med unntak av region 5 (Hedmark) og region 7 (Nordland) ligger alle forvaltningsregionene med vedtatte bestandsmål på eller over målet

når man beregner gjennomsnittlig antall familiegrupper de siste tre år (Tabell 1).

Som et hjelpemiddel for beslutningstakere i gaupeforvaltningen er det nå utarbeidet prognoser for gaupebestandens utvikling ett år fram i tid (Tabell 2). Basert på antall familiegrupper påvist før jakt i år, kjent uttak av voksne hunddyr (1 år og eldre) og bruk av prognosemodellen, er det beregnet at det vil være omkring 70 familiegrupper før jakt på landsbasis i 2013. Dette tyder på at antall familiegrupper før jakt til neste år vil ligge på nivå med det man hadde før jakt i år.

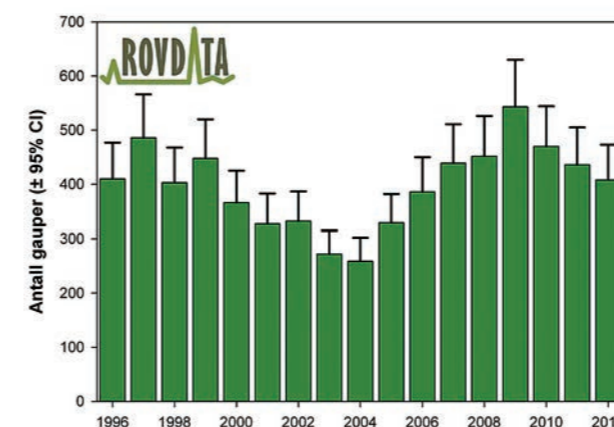
Kilde: Brøseth, H. & Tovmo, M. 2012. Antall familiegrupper, bestandsestimat og bestandsutvikling for gaupe i Norge i 2012. – NINA Rapport 859.

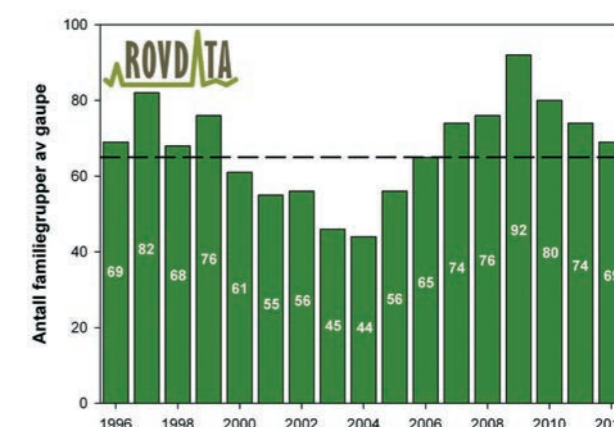
Gaupeunger. Foto: Lars Gangås/Scandlynx.

Tabell 2. Prognose over antall familiegrupper i 2013 for de ulike rovviltregionene med bestandsmål, samt sannsynligheten for at antall familiegrupper i 2013 vil være mindre enn de regionale bestandsmålene. Prognosene er gitt på bakgrunn av informasjonen som er tilgjengelig i etterkant av kvotejakten i 2012.

Region	Regionalt bestandsmål	Antall familiegrupper av gaupe påvist i 2012	Prognose for antall familiegrupper i 2013	Sannsynlighet for at 2013-prognosen vil bli mindre enn bestandsmålet
2	12	16	15,1 [10,3–20,9]	23 %
3	5	5,5	6,8 [4,4–9,5]	19 %
4	6	5	6,5 [4,2–8,9]	40 %
5	10	6,5	7,8 [5,0–10,5]	83 %
6	12	14	12,8 [8,1–17,8]	43 %
7	10	8	6,9 [3,1–11,2]	81 %
8	10	13	12,9 [8,2–19,0]	23 %

Estimert bestandsstørrelse av gaupe på landsbasis før jakt i perioden 1996–2012 beregnet med normale avstandskriterier.

Antall familiegrupper av gaupe på landsbasis før jakt i perioden 1996–2012 beregnet med normale avstandskriterier. Den stiplede linjen angir det nasjonale bestandsmålet på 65.

Spredningsmønster hos gaupe i Skandinavia

Av
Gustaf Samelius¹, Henrik Andrén¹, Olof Liberg¹, John D. C. Linnell², John Odden²,
Per Ahlqvist¹, Peter Segerström¹, Kent Sköld¹ & Eleonor Glad¹

Unge gaupehanner spredte seg lenger og utvandret oftere enn unge gaupehunner. Sistnevnte slo seg ofte ned i tilknytning til sitt opprinnelige hjemmeområde.

Unge hanndyr fra den sørlige delen av utbredelsesområdet (Bergslagen i Sverige) spredte seg lenger enn unge hanndyr fra de deler av utbredelsesområdet der arten er mer etablert (Sarek, Hedmark og Akershus).

At gaupehunner utvandret kortere strekninger enn hannene, og at hunnene ofte slo seg ned i tilknytning til opprinnelige hjemmeområder, tyder på at spredningen til nye områder (slik som koloniseringen av Götaland) begrenses av hunnens spredningsevne.

Studien viser imidlertid også store forskjeller i spredningsavstand innen samme kjønn – med eksempel på langdistansespredning hos enkelte hunndyr. De hunndyr som utvandrer langt vil få stor innvirkning på genflyt og på mulighetene til å kolonisere nye områder.

Ung gaupe (kontrollerte forhold): Foto: Tom Dyring/www.tomdyring.com.

Spredning er en økologisk prosess som er viktig for sammenkoblingen av populasjoner, og det er en forutsetning for genflyten mellom populasjoner. Dessuten er det den prosessen som gjør at nye eller tidligere besatte områder koloniseres.

Generelt sett er unge individer mer tilbøyelige til spredning enn eldre dyr. Et individs forflytning fra sitt fødested til det området det forplanter seg kalles ungspredning. Utover ungspredning forekommer det også at eldre (allerede etablerte) dyr flytter til et nytt område. I det følgende fokuserer vi på ungspredning som heretter betegnes som *spredning*.

¹ Grimsö forskningsstation
² Norsk institutt for naturforskning

Ingen enhetlige mønstre for forskjeller i spredning er funnet mellom kjønnene hos de fire gaupeartene – gaupe (*Lynx lynx*), kanadagaupe (*Lynx canadensis*), pantergaupe (*Lynx pardinus*) og rødgaupe (*Lynx rufus*). Visse studier viser at spredning domineres av hanndyrene, andre studier at begge kjønn oppviser forholdsvis likt spredningsmønster både når det gjelder avstand og andel dyr som utvandrer. For alenelevende store kattedyr gjelder ellers samme fenomen som pattedyr generelt – at det er hannene som står for spredningen, mens hunnene holder seg i nærheten av fødestedet.

Det finnes framfor alt tre teorier som kan forklare hvorfor spredning skjer. Den første beskriver spredning som tilpasning til å redusere konkurransen om næring. Den andre teorien ser spredning som tilpasning

til reduksjon av konkurransen om partnere. Den tredje teorien forfekter spredning som en måte å unngå innavl. Oftest er det en av disse forklaringene som styrer spredningen mer enn de andre. Det er imidlertid sjelden at en av årsakene forklarer hele spredningsfenomenet. Spredningsavstanden forventes å variere avhengig av hvilken av årsakene som styrer. Kortere avstand er vanligvis tilstrekkelig til å unngå konkurranse om næring og partnere, mens det er nødvendig med større spredningsavstand for å unngå innavl. Kort utvandring for en hann kan f.eks. føre til at han parrer seg med et nærbeslektet individ.

Gaupe i Skandinavia

Hensikten med denne studien var å øke vår kunnskap om hvilke spredningsmønstre som eksisterer hos skandinaviske gauper

og hvordan disse kan påvirke utvekslingen av individer mellom ulike områder i Skandinavia. Studien ble gjennomført innenfor et større forskningsprosjekt, Scandlynx, som er et samarbeid mellom Grimsö forskningsstation i Sverige og Norsk institutt for naturforskning (NINA) – to forskningsinstitusjoner som i mange år har arbeidet sammen for å styrke kunnskapen om vårt eneste ville kattedyr i Skandinavia.

I dette arbeidet studerte vi spredning hos unge gauper i fire områder: Sarek og Bergslagen i Sverige – og Hedmark og Akershus i Norge (Figur 1). I årene 1994 til 2008 ble det fanget og radiomerket 120 unge gauper som ble fulgt til de var minst 10 måneder gamle. Også mødrene til majoriteten av disse ungdirene (n=101)

ble radiomerket, hvilket gjorde at vi kunne relatere spredningsmønsteret til morens hjemmeområde. Gaupene ble lokalisert via peiling fra helikopter eller fly. I Sarek ble gaupene fulgt inntil ca. 25 mil fra opprinnelsesområdet, mens vi i de øvrige studieområder fulgte gaupene over hele utvandringsstrekningen. Vi fikk likevel også informasjon om gauper som spredte seg utenfor studieområdet i Sarek via rapporter om påkjørte og skutte dyr.

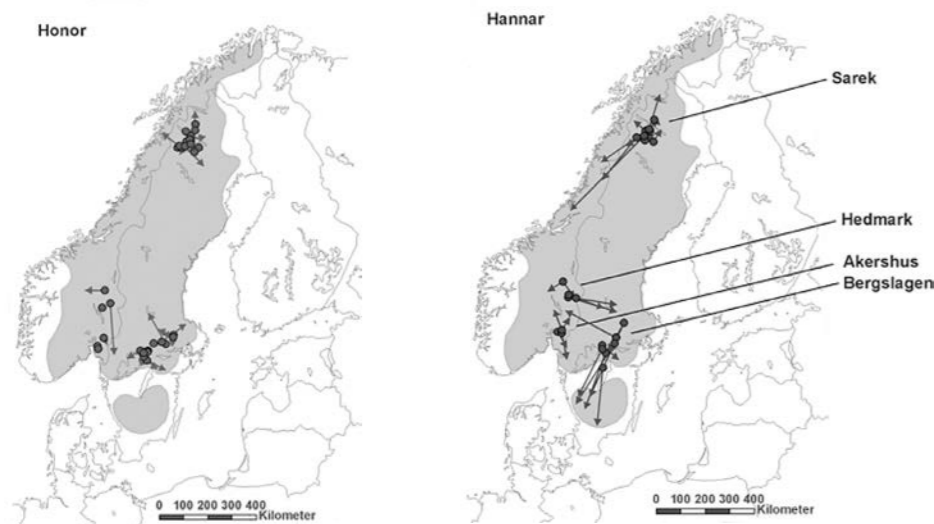
Forskjeller mellom kjønn og områder

Vi sammenlignet spredningsmønster mellom hanner og hunner, mellom studieområder, tidspunkt for atskillelse fra moren, tidspunkt for utvandring og spredningsavstand. Vi sammenlignet også

hvor stor andel av de unge gaupene som vandret ut. Dessuten så vi på om gaupene hadde tendens til å spre seg i en særskilt retning, eller om de spredte seg like mye i alle retninger.

Tid for separasjon og utvandring

Vår studie viste at gauper fra Bergslagen forlot sine mødre omtrent en måned tidligere enn i andre studieområder. (Tabell 1). Også i forhold til gauper i Polen og Sveits var gaupene i Bergslagen rundt en måned tidligere ute med tanke på separasjon fra moren. Denne tidlige atskillelsen kan delvis forklares med at ungene i Bergslagen ble født noe tidligere enn i de andre studieområdene våre. Forskjellen i fødselsdato mellom studieområdene var dog ikke større enn 4–16 dager – noe som tyder på

Figur 1. Spredningsmønster for gaupe i Sarek, Bergslagen, Hedmark og Akershus i perioden 1994–2008. Mørke sikler angir gaupeens opprinnelseområde. Pilene viser spredningens retning og avstand. Det grå området viser gaupeas utbredelse i Skandinavia der det sørlige området ble kolonisert i løpet av studieperioden, men der gaupetettheten var lav også ved avslutningen av studiet.

at det finnes ytterligere, for oss ukjente, årsaker til ulikhetene.

Etter atskillelsen oppholdt gaupene seg i gjennomsnitt to måneder i nærområdet før de vandret ut, noe som også er dokumentert hos gauper i Sveits. Derimot skiller denne atferden seg markant fra gauper i Polen der ungene utvandret umiddelbart etter separasjonen fra moren.

Felles for gaupene i vår studie og studien i Sveits var at de gjorde tilfeldige utflukter til områder utenfor fødselsområdene i tiden mellom atskillelsen fra moren og den definitive utvandringen. Slike utflukter synes vanlig forekommende hos andre rovdyr og kan være en avgjørende faktor for dyrenes bedømmelse av kvaliteten på ulike habitater og for deres undersøkelser

av tilgangen på ledige områder utenfor hjemmeområdet.

To hanner forlot sine mødre allerede ved seks måneders alder. De kunne følges fram til henholdsvis 13 og 41 måneders alder, og resultatene for disse viser at gauper er kapable til å klare seg fram til voksen alder selv om de forlater moren ved lav alder. Et lignende eksempel på tidlig atskillelse er en ung gaupehann i Sveits som forlot sin mor ved åtte måneders alder og klarte seg i minst to år etterpå.

Spredningsmønster

Denne studien viser at hanner sprer seg lenger og i større omfang enn hunner (Figur 1, Tabell 1). Samtlige hanner i undersøkelsen (n=39) utvandret, mens

bare 65 % av hunnene (n=52) gjorde det. Samtlige hanner slo seg ned lenger vekk enn 20 km fra morens hjemmeområde. Derimot etablerte hunnene seg i hjemmeområder som helt eller delvis overlappet med mødrenes hjemmeområde (n=18). Ytterligere seks hunner slo seg ned mindre enn 10 km fra mødrenes område.

At hanndyrene i vår studie utvandret lenger og i større omfang enn hunnene følger mønstret fra en del tidligere undersøkelser av de fire gaupeartene. Derimot er det forskjeller når det gjelder mønstret i de studier som har funnet at hunner og hanner sprer seg like langt og i like stort omfang. Dette tyder på at spredningsmønstret hos de ulike gaupeartene varierer mellom ulike områder og ytre omstendigheter. Det tydelige mønstret fra vår studie, hanner går langt – hunner blir igjen nær opprinnelsesområdet (Figur 1), tyder dog på at spredningsmønstret hos gaupe i Skandinavia primært er en tilpasning til å unngå innavl snarere enn å unngå konkurranse om ressurser og partnere. Med tanke på å unngå denne konkurransen skulle en kortere utvandring enn våre resultater viser sannsynligvis være tilstrekkelig.

Spredningsavstanden i vår studie varierte kraftig mellom hanner og hunner, men også mellom studieområdene. I Akershus spredte gaupene (både hunner og hanner) seg over kortere avstand i forhold til gaupene i de øvrige studieområdene. Dette kan skyldes høyt jaktuttak av gaupe som i sin tur medfører ledige hjemmeområder i nærheten, eller det kan ha sin årsak i høy byttedyrtetthet slik en tidligere studie i Norge har vist.

Unge hanner i Bergslagen spredte seg lenger enn hanner i andre områder. Forskjellen i spredningsavstand mellom

Etter at forskerne hadde skrevet denne artikkelen ble ei hunngaue som ble født i Sarek i Sverige funnet igjen i Selbu kommune i Sør-Trøndelag. Det tilsvarende en vandring på ca. 550 kilometer i luftlinje! Dette er den lengste vandringsen som er registrert for en gaupe i Skandinavia. Gaupa ble fotografert på et rådyrkadaver av et viltkamera i Flora i Selbu kommune. Bildene ble videregitt til John Odden på NINA. Etter litt detektivarbeid ble det funnet ut hvilket individ dette etter all sannsynlighet er. Gaupa bar en GPS-sender av typen Vectronic med grå batteripakke og en grå GPS-antenne, og det er kun ei gaupe med slik sender som forskerne har mistet kontakt med i Skandinavia. Hunngaupa L-11210 ble merket som unge våren 2011 i Sarek. GPS-senderen sluttet å virke i september.

Figur 2. Vandringsstrekningen til en ung gaupehann i perioden februar 2009 til februar 2010. Totalt vandret den unge hannen ca. 1600 km i perioden.

studieområdene ble i stor grad påvirket av de hanner i Bergslagen som utvandret til områder uten tidligere etablert bestand. Også andre studier viser at spredningsavstanden hos ekspanderende populasjoner ofte er lengre enn hos allerede etablerte populasjoner. Dette fenomenet hører antagelig sammen med individenes søking etter partner og egnet habitat i de nye områdene.

Et annet eksempel på langvandring er en ung svensk gaupehann som ble radiomerket i nordvestre Blekinge og vandret til søndre Närke via Småland, Västergötland og Södermanland (Figur 2). Totalt vandret han en strekning på ca. 1.600 km i perioden februar 2009 til februar 2010.

Det faktum at hunnene utvandret mindre frekvent og kortere enn hannene tyder på at ekspansjonen til nye områder først og fremst begrenses av hunnenes spredning. Det medfører at det vil være et underskudd på hunner i etableringsfasen og at koloniseringen av hunner i nye områder går sakte. Studien viser likevel at enkelte hunner er kapable til lengre utvandringstrekkninger, noe som kan lede til flekkvis utbredelse av hunner. Kombinasjonen av flekkvis utbredelse og den langsomme ekspansjonen av populasjoner har trolig stor innvirkning på hvordan den genetiske og sosiale strukturen ser ut over mange generasjoner for gaupepopulasjonene i de nye områdene.

Spredningsretning

Hannedyr fra Bergslagen utmerket seg ved at de fleste utvandret i sør-sørøstlig retning, mens utvandringen i de øvrige studieområdene og for hunner i Bergslagen var jevnt fordelt i alle retninger.

At gaupehannene slo seg ned innenfor en og samme region snarere enn slumpvis spredt i Sør-Sverige tyder på at landskapselementer og habitatens egnethet kan påvirke spredningen hos gaupe og dermed også på genflyten – på tilsvarende måte som man har funnet hos pantergaupe og gaupe i Sør-Europa.

Hannene fra Bergslagen utvandret først og fremst sørover og til områder med relativt lav gaupetetthet (særlig av hunndyr). Dette mønstret overensstemmer med den iakttagelse at spredning hos mange revirhevdende pattedyr og fugler synes å begrenses av høye tettheter. Hannenes spredning i vår studie syntes derfor å styres mer av tettheten av hanner enn av tilgangen på hunner – hvilket igjen resulterte i at hanner som spredte seg til nye områder hadde dårligere mulighet til å finne partnere.

Den radiomerkede gaupa Aslak.. Foto: Lars Gangås/Scandlynx.

Litteratur

- Samelius, G., Andrén, H., Liberg, O., Linnell, J. D. C., Odden, J., Ahlqvist, P., Segerström, P. & Sköld, K. 2012. Spatial and temporal variation in natal dispersal by Eurasian lynx in Scandinavia. *J. Zool.* 286: 120–130.
- Schmidt, K. 1998. Maternal behaviour and juvenile dispersal in the Eurasian lynx. *Acta Theriol.* 43: 391–408.
- Sunde, P., Kvam, T., Moa, P., Negård, A. & Overskaug, K. 2000. Space use by Eurasian lynxes *Lynx lynx* in central Norway. *Acta Theriol.* 45: 507–524.
- von Arx, M., Breitenmoser-Würsten, C., Zimmermann, F. & Breitenmoser, U. 2004. Status and conservation of the Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in 2001. *KORA Bericht* no. 19. KORA, Thunstrasse 31, CH–3074, Muri, Switzerland.
- Zimmermann, F., Breitenmoser-Würsten, C. & Breitenmoser, U. 2005. Natal dispersal of Eurasian lynx (*Lynx lynx*) in Switzerland. *J. Zool.* 267: 381–395.

Tabell 1. Gjennomsnittsalder ved separasjon fra moren og ved utvandring av gaupe i Sarek, Hedmark, Akershus og Bergslagen i perioden 1994–2008 (minimums- og maksimumsverdier i parentes). Vi visste ikke gaupeens eksakte fødselsdato og antok derfor 1. juni som fødselsdato for alle dyrene i studien. Dette resulterer i at gaupene var seks måneder gamle i desember, ni måneder i mars, tolv måneder i juni osv. A: Ingen mål for variasjon siden alder for separasjon og utvandring var kjent kun for en hunn.

Kjønn	Område	Gjennomsnittsalder ved separasjon fra moren (måneder)	Gjennomsnittsalder ved utvandring (måneder)
Hunner	Sarek	9,2 (6-11)	10,7 (6-12)
	Hedmark	9,9 (9-11)	13,8 (11-16)
	Akershus	10 ^A	18 ^A
	Bergslagen	8,3 (6-11)	10,0 (7-16)
Hanner	Sarek	10,1 (9-11)	11,4 (10-13)
	Hedmark	9,6 (9-11)	11,7 (10-15)
	Akershus	9,5 (9-10)	11,0 (10-13)
	Bergslagen	8,5 (7-9)	9,6 (7-10)

Tabell 2. Gjennomsnittsverdi for spredningsavstand for gaupe i Sarek, Hedmark, Akershus og Bergslagen i perioden 1994–2008 (minimums- og maksimumsverdier i parentes).

Kjønn	Område	Gjennomsnittsverdi for spredningsavstand (km)
Hunner	Sarek	47 (5-169)
	Hedmark	69 (12-215)
	Akershus	15 (3-33)
	Bergslagen	47 (4-146)
Hanner	Sarek	130 (32-428)
	Hedmark	136 (74-206)
	Akershus	83 (59-110)
	Bergslagen	205 (70-330)

Rovviltbekjempelse og bestandsvariasjoner hos hønsefugler – er det noen sammenheng?

Av Vidar Selås*

Det er vanlig antatt at det tidligere var mer hønsefugler fordi offentlige skuddpremier stimulerte til bekjempelse av rovvilt. Denne antakelsen reiser imidlertid tre viktige spørsmål:

- 1) Er det generelt mindre hønsefugler nå enn tidligere?
- 2) Kan eventuelle forskjeller relateres til rovviltbestandene?
- 3) Skyldes dette i tilfelle forskjeller i jakttrykket på rovvilt?

Jeg vil i denne artikkelen gi min vurdering av rovviltbekjempelsens mulige betydning for hønsefuglenes bestandsnivåer i Norge. Men før vi går inn på årsakssammenhenger, er det nødvendig å ha en felles forståelse av bestandsvariasjonene. Jeg starter derfor med litt historisk informasjon, hovedsakelig fra sørlige deler av landet vårt. For fullstendige referanser henvises til Selås (2011).

Hønsefuglbestandene før og nå

Jeg tror mange naturinteresserte føler en viss frustrasjon over at bestandene av hønsefugler ikke lenger synes å nå nivåer vi hører om fra gamle dager, og mange vil sikkert kjenne seg igjen i dette anonyme innlegget i Tvedestrandsposten: «Vi hører ofte gamle folk fortelle om fuglejaktet før i tiden, da skogene yrte av fugl og hare. Nu hersker der stillhet i skogene. Man kan gå i flere timer i strekk uten å se en eneste fugl.» Noe uventet er det kanskje at dette sto på trykk i 1936. Fra samme landsdel kom Fredrik Elster Jensen med denne uttalelsen i 1923: «Alle er samstemmige om, at barfuglen gaar sin undergang imøte. – Paa flere trakter er det et kuriosum at se en fugl under en dags jagt.» Vi kan også legge til hva forstmester Jacob B. Barth skrev i 1868: «Over store landsdele, hvor tiuren blot for 20–25 aar

siden var almindelig nok, har man allerede i flere aar kunnet vandre ugevis, ja endog hele maaneder, om i skogene uden at støde op en eneste storfugl» (Dahl 1924).

Så når var det egentlig skogene «yrte av fugl og hare»? Det som er viktig å være klar over er at vi mennesker gjerne husker gode år og glemmer dårlige, noe som også ble påpekt av Eivind Hegge i 1955: «En kan med en gang slå fast at den stadige påstand: «I gamle dager var det fugl nok» heller ikke for Telemark stemmer med de faktiske forhold.» Hjeljord (1980) skriver om bestandene av hønsefugler: «De dårlige periodene var nok like dårlige i gamle dager som de er i dag, men de var av kortere varighet.» «I den siste perioden har vi manglet de store kronårene.» Men heller ikke dette er helt dekkende, ettersom kronårene på første halvdel av 1900-tallet i hvert fall for skogsfugl synes å ha vært fraværende også for store deler av 1800-tallet.

Om hønsefuglbestandene på 1800-tallet skrev Knut Dahl (1871–1951), professor i fiske- og viltstell ved Norges Landbruks-høgskole, følgende: «Vi vet da fra mange beretninger, bl. a. Raschs forarbeider til vor første jaktlov av 1845, at tilstanden var meget slet i rypebestanden og endnu mere blandt det andet smaavildt, fornemmelig skogsfuglen» (Dahl 1924). En interessant sammenligning er at forstmester Barth (1822–1892), som levde før jaktrettighetene ble forbeholdt grunneier (skjedde først i 1899), og som alltid hadde gevær med seg på skogsbefaringer, felte 75 storfugl i løpet av hele sitt liv, mens Dahl, som kun hadde mulighet for å jakte noen ferieuker hver høst i eget jakttereng i Buskerud, felte 145 storfugl bare i løpet av de fire årene 1917–20. Og enda bedre ble det i neste oppgangsperiode, som her beskrevet for kronåret 1929: «Der var en fuglemengde som jeg aldri kan minnes å ha sett maken til, og utbyttet skulle ha været det fjerdobbelte om jeg hadde villet skyte det der kunde felles» (Dahl 1930).

Forskjellen på 1800-tallet og første halvdel av 1900-tallet framgår også av Dahls (1924) skildring av rypebestanden: «Efter

1905 begynner en stadig og sterk oppgang uten tidligere sidestykke.» «Personlig færdedes jeg i de bedste aar meget i de centrale trakter og havde anledning til saavel om sommeren som om vinteren at se de uhyre rypemasser som særlig i aarene 1911–12 gav et alldeles overvældende indtryk av rigdom. Jeg samtalte da meget med gamle folk, 70–80 aaringer, folk som altsaa i 1850-aarene var unge rypefangere og som hele sit senere liv hadde levet i nærmeste kontakt med fangsten. De erklærte alle at en slik ryperigdom og en saadan rypefangst som i denne periodes rike aar hadde aldrig forekommet i deres tid. Heller ikke hadde de i sin ungdom hørt beretninger om tilsvarende.»

Selv om det nok var en del geografisk variasjon, kan følgende gode fugleperioder skilles ut for Sør-Norge: 1906–12, 1917–21, 1925–30, 1940–44 og 1950–59. Det er gjerne en eller flere av disse periodene som ukritisk legges til grunn når det refereres til gamle dagers gode fuglebestander. Det var ikke nødvendigvis god produksjon hvert år i disse periodene heller, men bestandene holdt seg noenlunde oppe mellom de gode produksjonsårene. Dette i motsetning til 1913–15, 1922–23, 1931–32, 1945–46 og 1960–61, da bestandene gikk sterkt tilbake som følge av kombinasjonen mislykket produksjon og høy voksendødelighet.

Datidens oppfatning

Den alminnelige tolkningen av kronårene som inntraff på tidlig 1900-tallet var at dette var belønningen for mange års hard kamp mot rovviltet. «Lov om utryddelse av rovvilt og fredning av annet vilt» av 1845 åpnet for utstrakt offentlig utbetaling av skuddpremier for skadegjørende rovvilt,

Rødreven har vist seg å være den predator som i størst grad påvirker reproduksjonen til hønsefuglene. Imidlertid er det lite som tyder på at bekjempelse har hatt vesentlig betydning for rødrevbestanden i Norge. Foto: Roger Strandli Brendhagen/ www.brendhagen.no.

* Institutt for naturforvaltning, Universitetet for miljø- og biovitenskap.

I dårlige produksjonsår er dødeligheten større for tiurkyllinger enn for røykyllinger. Dette kan skyldes tiurens større proteinbehov – den skal vokse seg nesten dobbelt så stor som røya. Foto: Arnfinn Johansen/www.arnfinnjohansen.com.

noe som var et viktig bidrag til utryddelsen av de store rovdyrartene. Fra 1880-tallet ble det også utbetalt premier for de fleste rovviltarter som beskatter småvilt, blant annet rødrev og hønsheauk.

Sammenbruddet etter den første perioden med gode hønsfuglbestander skapte imidlertid bekymring, og i 1914 var Fridtjof Nansen en av initiativtakerne til et forskningsprosjekt som tok sikte på å finne «aarsakerne til vekslingene i mengden

av Norges smaavildt». Etter omfattende studier på spesielt rype var det etter hvert enighet om at sammenbruddene mest sannsynlig skyldtes coccidiose (Willumsen 1916), en sykdom forårsaket av encellede dyr (protozoer) i fuglenes tarmvegg. Etter en ny god periode fra 1917 til 1921 skrev landbruksskolelærer Ivar Skjerkholt om sammenbruddsåret 1922: «Jeg traff en mengde jegere på skytterstevne det år, men ingen av de jeg spurte hadde sett fuglekull. De lærde sier at våre ville hønsfugler har

været angrepet av coccidiose, og jeg tror de har rett. Noe annet enn rovdyr m. fl. må det være som kan få fuglebestanden slik ned på en sommer». Coccidiose er imidlertid noe vi finner hos en lang rekke vanlige fuglearter, uten at bestandene ser ut til å påvirkes nevneverdig av parasitten.

Det må ellers nevnes at fokuset på fuglepest utover på 1920-tallet førte til at motstandere av rovviltbekjempelsen i sterkere grad kom på banen. Det ble argumentert med at rovviltet er naturens sunnhetspoliti, som ved å fjerne syke dyr sørger for å holde småviltbestandene sunne og friske (Brinkmann 1926). Allerede i 1924 skrev skogforvalter Jens Brækka blant annet følgende om situasjonen for hønsfuglene: «Nu når stammen er svak, burde der forsøkes med hel fredning i 5 aar; men det må gjelde alle skogens og fjellets beboere. Rovdyr, rovfugle og matnyttig vildt.»

Røy med kyllinger i blåbærskog. Hvor mange kyllinger som vokser opp avhenger nok til en viss grad av predasjonstrykket, men kanskje enda mer av kvaliteten på blåbærplanta. Foto: Vidar Selås.

Betydningen av predasjon

Det finnes helt klart økosystemer der predatorer i stor grad begrenser bestandene av byttedyr. Dette er særlig utpreget i akvatiske miljøer med fisk som toppredatorer. Fisk kan overleve lange perioder med lite mat, slik at de ikke umiddelbart går til grunne om de spiser opp nesten alle byttedyrene. I systemer med fugl og pattedyr som toppredatorer blir situasjonen en annen. Disse skal opprettholde en konstant høy kroppstemperatur og har derfor hele tiden et stort energibehov. Overbeskatter de sine byttedyr vil de raskt gå tilbake i antall selv. Dette motvirkes ved at de er territorielle – hvert individ, par eller gruppe legger beslag på et større område der de ikke tolererer at andre individer av arten etablerer seg.

Men også med fugl eller pattedyr som toppredatorer kan visse byttedyr holdes under sitt bærenivå som følge av predasjon. Forutsetningen er at det aktuelle byttedyret er høyt preferert, men utgjør en liten del av predatorens totale næringsinntak, slik at predatorbestanden i liten grad påvirkes av byttedyrets bestandsnivå. Dette kan godt tenkes å gjelde for hønsfuglene, ettersom mange av deres predatorer har andre ressurser som hovednæring.

De viktigste predatorene på voksne hønsfugler er rovfugler, og da spesielt hønsheauk, kongeørn og jaktfalk. I typisk skogs- og fjellandskap i Norge vil imidlertid territoriestørrelsen til disse i stor grad påvirkes av tettheten av småvilt, og i hvert fall for hønsheauk og jaktfalk i hovedsak av hønsfuglbestandene (Selås & Kålås 2007). Dette innebærer at hønsfuglbestandene betyr mer for rovfugl-

Med 7–8 egg i kullet er vekstpotensialet for storfugl og andre hønsfuglarter stort. God kyllingproduksjon ser imidlertid ut til å forutsette at det var god produksjon av blåbær inneværende eller forrige år. Foto: Vidar Selås.

bestandene enn omvendt. Som påpekt av Dahl (1927) framkommer dette tydelig av skuddpremiestatistikken, der toppene for hønsheauk viser en ettårs forsinkelse i forhold til toppene for hønsfugl (Fig. 1).

Med en årlig voksendødelighet på 30–40 % hos våre hønsfugler er det nok at hver høne produserer én kylling per år for å holde bestandene stabile. Med inntil åtte kyllinger per kull er vekstpotensialet stort. Variasjonene i høstbestandene vil derfor i større grad gjenspeile variasjoner i kyllingproduksjon enn variasjoner i voksendødelighet. Her kommer såkalte generalistpredatorer, det vil si rovpattedyr og kråkefugler, sterkere inn i bildet.

For disse er bestandsnivåene i liten grad påvirket av mengden av hønsfugler. Nyere studier (Markström mfl. 1988) samsvarer godt med vurderingen til Dahl (1927): «Av disse er ræven viktigst fordi den trenger mest mat og er talrikere end alle de præmierte rovfugl tilsammen». Ved delvis fravær av rødrev i skabbperioden på 1980-tallet så vi en positiv effekt på småvilt (Lindström mfl. 1994) til tross for at også andre predatorer, som mår og hønsheauk, økte disse årene (Selås 1998, Smedshaug mfl. 1999).

Det er velkjent at særlig ryper, men også skogsfugl, gjerne har best produksjon når det er mye smågnagere, noe som til alle tider er blitt forklart ved at generalistpredatorene ikke tar så mye egg og kyllinger når det er overflod av mus eller lemmen. Hvis dette er hele forklaringen på samvariasjonen, skulle produksjonen hos hønsfuglene være uavhengig av gnagerbestand hvis generalistpredatorer, og da spesielt rødrev, holdes på et konstant lavt nivå. Troen på denne antatte sammenhengen er nok grunnen til at mange også har stor tro på predatorkontroll som virkemiddel i småviltforvaltning.

Hvilken effekt har bekjempelse hatt på rovviltbestandene?

De tre første tilfellene med gode hønsfuglbestander på 1900-tallet inntraff i en periode der det ble utbetalt store skuddpremier for rovvilt. Det en imidlertid skal merke seg er at vi hadde bra bestander av skogsfugl også i krigsårene 1940–44, og at den langvarige gode fugleperioden

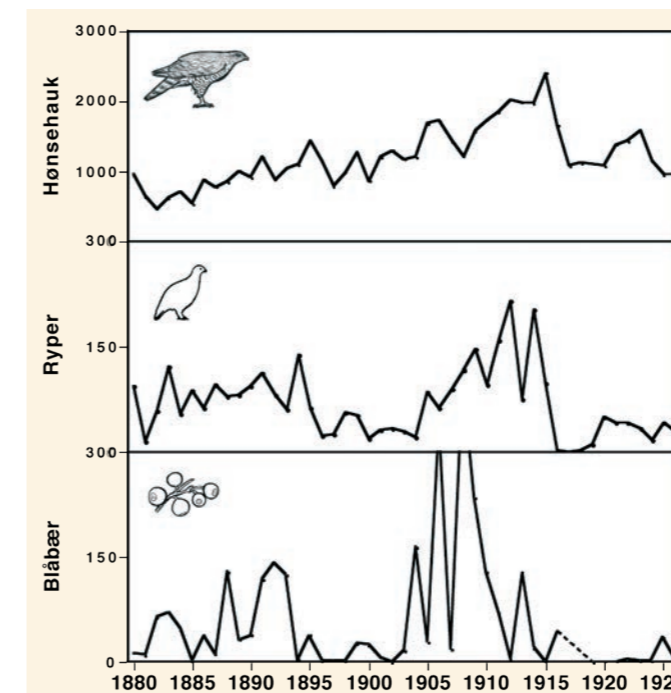

Fig. 1. Eksport (oppgitt i tonn) av bær (hovedsakelig blåbær) og småvilt (hovedsakelig ryper) fra Oslo, og antall utbetalte premier for hønsheauk i Buskerud, Oppland og Hedmark for perioden 1880–1926. Det er ett års tidsforsinkelse mellom bær og småvilt, og ett års tidsforsinkelse mellom småvilt og hønsheauk. Etter Nordhagen (1928) og Selås (1997).

Det blir ofte hevdet at tidligere tiders rovviltbekjempelse gav mer skogsfugl, men ved å sjekke historiske kilder oppdager vi fort at jegere også i gamle dager klaget over at det i perioder var svært lite tiur i skogen. Foto: Roger Strandli Brendhagen/www.brendhagen.no.

1950–59 inntraff etter den sterke veksten i bestanden av rødrev på midten av 1900-tallet (Fig. 2). Men så har det da også hele tiden vært fagfolk – inkludert jegere – som har tvilt på at bekjempelse av rovvilt var årsaken til hønsefuglenes kronår fra 1906 og framover (Dahl 1927, Johnsen 1929, Hagen 1952, Lund 1963, Barth 1969, Hjeljord 1980, Smedshaug 2001). Om rødreven uttalte Dahl (1927) følgende: «Tallene for raven viser ikke den fjerneste antydning til at bestanden er mindre end den har været i de sidste 50 aar». Hjeljord (1980) konkluderer på denne måten: «Erfaringer fra andre land tyder heller ikke på at skuddpremiesystemet bidrar særlig til å redusere en revestamme.»

For perioden 1880–1932 kan variasjonene i utbetalte skuddpremier for rev (Fig. 2) i stor grad relateres til effekter av smågnagerår og snøvintere på revebestanden (Selås & Vik 2006). Under naturlige forhold vil mange rødrever omkomme av matmangel i snørike vintere. På midten av 1900-tallet var det en sterk vekst i bestanden av rødrev i Norge (Fig. 2). Etter dette har korrelasjonen med snøvintere vært langt dårligere. Dette kan forklares som et resultat av økt vinteroverlevelse og reproduksjon som følge av økt tilgang på hjortedyravlter og husholdningsavfall om vinteren (Selås & Vik 2006). Rådyret vandret inn for fullt på 1900-tallet, og rådyrkadavre er nok

blitt et kjærkomment næringstilskudd for rødreven nettopp i de snøvintene som ellers ville redusert revebestanden. Ved fravær av store rovdyr blir rødreven den dominerende arten både på åtsler og søppelfyllinger.

Dersom det ikke jaktet på en rovviltbestand vil det normalt være stor dødelighet på ungdyra, fordi disse sliter med å finne ledige områder. Økt beskatning vil gi større overlevelse for disse. For at rovviltbekjempelse skal ha en langsiktig effekt må man ta ut flere dyr enn det den resterende bestanden klarer å kompensere for gjennom sin reproduksjon, som gjerne vil øke på grunn av redusert konkurranse. Om man klarer dette avhenger av artens reproduksjonsevne, spredningsevne og fangbarhet. Rødreven er vanskelig å bekjempe først og fremst på grunn av sin høye reproduksjon, som for øvrig indikerer at dette er en art som også under naturlige forhold er utsatt for høy voksendødelighet.

De rovpattedyrartene som gikk tilbake på grunn av bekjempelse var de minst produktive, nemlig ulv, bjørn, gaupe, jerv, oter og mår. Rovfugler og ugler er generelt vanskeligere å bekjempe enn rovpattedyr fordi de er mer mobile, slik at tomme revir kan fylles opp av indi-

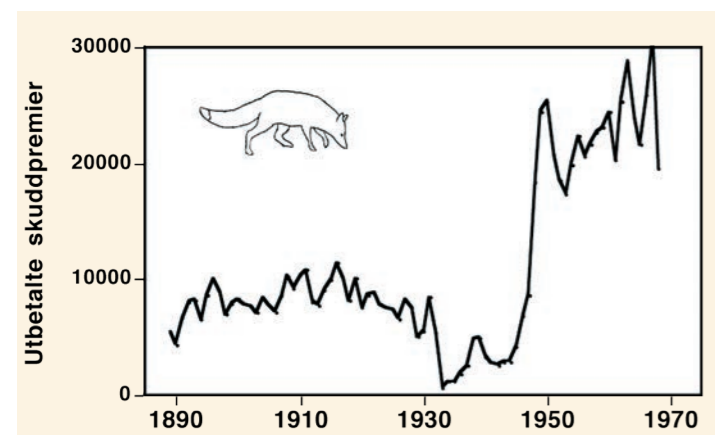

Fig. 2. Skuddpremiestatistikk for rev (hovedsakelig rødrev) i Norge. Det var reduserte utbetalinger på 1930- og 1940-tallet.

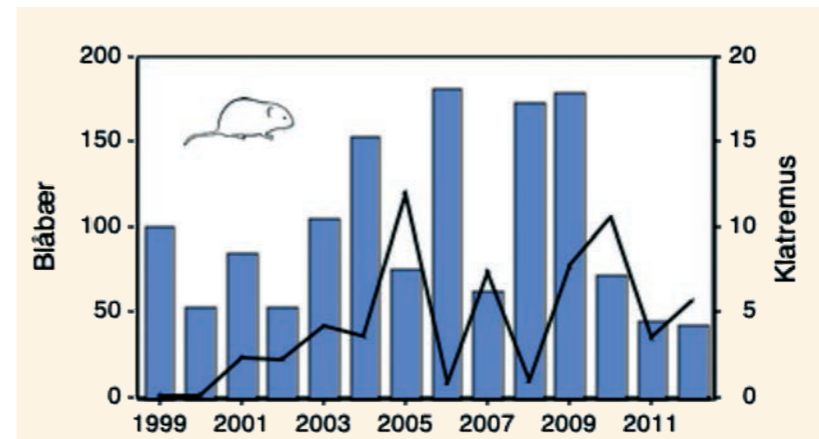

Fig. 3. Variasjon i blåbærproduksjon (søyler) og høstbestand av klatremus (kurve) i Vegårshoi, Aust-Agder. Blåbærindeksen er gjennomsnittet av antall bær fra 16 faste plott på 2x2 m, oppgitt som prosent av 1999-nivå. Klatremusindeksen er antall dyr fanget per 100 felledøgn, basert på 250 feller fordelt på ti lokaliteter og fire døgn.

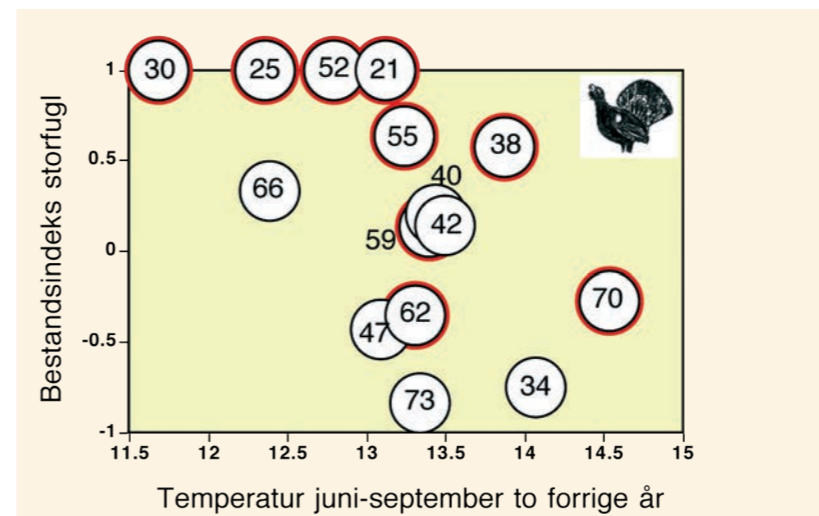

Fig. 4. Viltrappindeks for høstbestand av storfugl i Aust-Agder for år med dårlig blåbærproduksjon, men god året før (rød ring hvis den var god begge de to årene før), sett i forhold til gjennomsnittlig sommertemperatur (Bygland) de to årene før. Indeksen gir verdi 1 dersom alle rapportører melder om økning, og -1 dersom alle melder nedgang. Årstall er gitt for hvert plott.

vider produsert langt unna. Blant disse var det kun havørn og fiskeørn som helt klart gikk kraftig tilbake som følge av ettertrebelsen. Førstnevnte fordi den finnes langs kysten der det også er flest mennesker, og sistnevnte fordi den hekker åpenlyst og forsvarer reiret aktivt – en dårlig strategi mot mennesker med skytevåpen.

Hønsefuglene og næringsgrunnlaget

Hvordan forklarer vi så kronårene for hønsefugler tidlig på 1900-tallet? Selv om rovviltbekjempelse neppe var hovedårsaken, er det klart at revebestanden var mindre i hvert fall fram til og med andre verdenskrig, slik at veksten i oppgangsårene og dermed også toppene i hønsefuglstammene nok kunne bli bedre enn i nyere tid. Men dette er etter mitt syn bare en del av forklaringen,

og neppe den viktigste. Nærmest svaret var nok botaniker Rolf Nordhagen (1928), som viste at eksporten av småvilt fra Oslo var positivt korrelert med eksporten av ville bær året før (Fig. 1). Nordhagens forklaring var at fuglene klarer seg bedre mot coccidiose når de får tilstrekkelig innslag av bær i kosten. I dag vet vi at en rekke arter som beiter på selve blåbærplanten gjør det bedre i forbindelse med gode bærår, og spesielt i kjølige perioder (Selås mfl. 2011a, b). Imidlertid er det neppe bærene i seg selv, men heller kjemiske endringer som skjer i plantene ved kraftig frøsetting, som er avgjørende.

Den enkle forklaringen på de gode fugleperiodene er at disse var betinget av flere etterfølgende år med god reproduksjon. Historisk materiale fra Aust-Agder for perioden 1920–2010 viser at alle tilfeller med god reproduksjon hadde god blåbærproduks-

sjon i inneværende eller forrige år (Selås 2011). Gode bærår synes å være en forutsetning, men ingen betingelse, for god kyllingproduksjon. Jeg mener forklaringen på koblingen mellom blåbær og kyllingproduksjon høyst sannsynlig ligger i at plantene i gode bærår nedprioriterer det kjemisk forsvaret, slik at proteintilgjengeligheten i blåbærplanten kommer over kyllingenes kritiske terskel. Arter av klatremusgruppa, som beiter blåbærplanta om vinteren, får normalt økt vinteroverlevelse etter et godt blåbærår og bestandstopp etter videre oppforming neste sommer (Fig. 3). Siden andre gnagerarter som spiser blåbær, men ikke blåbærplanter, forblir upåvirket, og mus heller ikke hamstrer bær som vintermat, må effekten nødvendigvis skyldes økt kvalitet på selve blåbærplanta.

Imidlertid hender det at hønsefuglenes reproduksjon mislykkes året etter bæråret, selv om det er mye klatremus (som er mindre avhengig av blåbærplanten om sommeren). I selve blåbæråret, der man kan forvente god plantekvalitet særlig på ettersommeren, kan det se ut til at god kyllingproduksjon er betinget av gunstige værforhold i tidlig kyllingtid (Selås 2011). I det etterfølgende året, som vi kan kalle klatremusåret, er det en negativ korrelasjon med temperaturen de to foregående sommere (Fig. 4). Dette kan skyldes at plantene for raskt gjenoppbygger sitt forsvar, slik at kyllingene ikke rekker å vokse opp før kvaliteten på maten blir for dårlig, etter bærår med god sommertemperatur. Denne mulige sammenhengen forklarer også hvorfor skogsfuglbestandene på Øst- og Sørlandet gjerne er bedre i høyere liggende trakter enn i lavlandet, mens rugda – som ikke spiser planter, men er utsatt for de samme predatorer – ikke viser et slikt mønster. Fra Aust-Agder har jeg i Tabell 1 gjengitt noen uttalelser og vurderinger for tre av de årene der produksjonen av skogsfugl økt til tross for at det var mye blåbær året før. Legg merke til at det i disse tilfellene var først på ettersommeren at kyllingene forsvant, det vil si lenge etter den perioden der de er sårbare for dårlige værforhold.

I Aust-Agder kan bestandstoppene på 1920-, 1940- og 1950-tallet relateres til tilfeller der gode bærår kom annethvert år, eller der to gode blåbærår på rad gav god produksjon både i bærårene og etterfølgende klatremusår. Hjeljord (1980) skrev at skogsfuglbestanden omkring 1930 antakelig er den beste vi har hatt de siste 100 år. Siste halvdel av 1920-tallet var en spesielt kjølig periode, og det spesielle var at bestandene ikke brøt sammen etter det gode produksjonsåret 1925. Videre var

blåbærproduksjonen i 1928–29 uvanlig god, som indikert av uttalelse gitt av forretningsfører for Aust-Agder bærslag, gartner Hansen, i 1937: «*Ellers har det ikke vært slike masser i de senere årene som det var i 1928 og 1929, hva det nu enn kan komme av.*»

Etter bæråret 1965 og det gode skogs-fuglåret 1966 mislyktes altså reproduksjonen etter bærårene 1969 og 1972 (Tabell 1). Resultatet av denne lange perioden med sviktende produksjon var at skogs-fuglbestandene på 1970-tallet nådde et historisk bunnivå, som kan illustreres ved jaktstatistikk på orrrugl fra statsskogene i Gjerstad (Fig. 5). Etter flere tørkesommere kom det så nye bærår i 1977, 1978 og 1980. Disse resulterte i tydelig bestandsvekst. Det en skal merke seg her er at dette skjedde før rødreven gikk tilbake som følge av

skabb. Etter skabbperioden fra ca. 1985 til 1995 har skogs-fuglbestandene vekslet noe, men ikke nådd så lave nivåer som på 1970-tallet. Flere gode bærår fra 2004 til 2009 resulterte i fem år på rad med god reproduksjon (Tabell 2), slik at vi endte opp med en høstbestand i 2010 som vi antakelig må tilbake til 1960-tallet for å finne maken til (Fig. 5).

Sluttord

Selv om bekjempelse neppe har hatt vesentlig langsiktig effekt på bestandene av rødrev og hønsehauk, har nok økningen i rødrevbestanden fra midten av 1900-tallet hatt en viss effekt på hønsefuglbestandene. Reven er neppe i stand til å hindre vekst i fuglebestander når næringsforholdene er gunstige, men selve vekstraten og dermed hvor høye nivåer bestandene når i de gode

periodene vil trolig påvirkes av revens bestandsnivå.

Mange jegere sier at de i tillegg til å jakte småvilt også driver predator-kontroll. Imidlertid er nok dette i de fleste tilfeller lite reelt. Det disse jegerne i virkeligheten gjør er å høste av produksjonen i rødrevbestanden, og viltbiologer som støtter skuddpremie på rødrev som «viltstelltiltak» er etter min mening noe historieløse. Denne kritikken er ikke et uttrykk for at jeg er negativ til revejakt i seg selv – dette er jakt på en produktiv art som for mange nok er like spennende som selve fuglejakten. Det jeg mener er at skuddpremie på rødrev i den hensikt å øke småviltbestandene i all hovedsak er dårlig anvendte penger.

Tabell 1. Uttalelser om blåbærproduksjon, smågnagere og hønsefuglbestand i Aust-Agder for tre tilfeller der kyllingproduksjonen sviktet i «klatremusåret», muligens som følge av høye sommertemperaturer de to foregående år (Fig. 4).

År	Uttalelse
1933	Blåbær: «Fra flere kanter av distriktet har vi hørt at det ser ut til å bli et rikt blåbærår i år» (Agderposten 19.07.33).
1934	Smågnagere: «De siste år har været meget interessante da vi har merket en meget tydelig økning av gnagere i skog og fjell sydligst i Norge» (Yngvar Hagen, Aftenposten 24.11.34). I viltrapport fra Bygland skrev Severin Paus at det var «litt klatremus». Skogsfugl: «Folk som går meget i skogen forteller at det er en masse storfugl i år – særlig av årets kyllinger» (Tvedestrandsposten 17.08.34). «I Aust-Agder skal det være meget storfugl, særlig årfugl er det mengder av» (Tiden 18.08.34). «Arendals Jeger- og Fiskerforenings formann kontorchef Bjørnås på Eydehavn opplyser at han har fått inntrykk av at bestanden i det store og hele er temmelig dårlig over hele distriktet» (Tiden 19.09.34). «Fra Aust-Agder meldes middels til under middels med tilsvarende jaktutbytte – utvilsomt nedgang fra 1933» (Anonym 1935).
1969	Blåbær: «Både blåbær, skinntryte og tyttebærproduksjonen var meget god» (Grasaas 1971).
1970	Smågnagere: «Bestanden av smågnagere var enormt stor fra vår til høst» (Grasaas 1971). «Klatremusa herjer stygt i Telemark» (Telemark Arbeiderblad 20.05.70). Skogsfugl: «I min foreløpige rapport til Statens Viltundersøkelser datert 4/8 skrev jeg bl. a.: «Etter det inntrykk jeg har nå mener jeg at det er god grunn til å regne med en markert oppgang i høststammen av storfugl». Mot slutten av august og videre utover i september er kullene imidlertid sterkt redusert, ungfuglen synes praktisk talt å være forsvunnet slik at den forventede markerte oppgang i høststammen helt uteble» (Grasaas 1971).
1972	Blåbær: «Man må mange år tilbake i tiden for å finne en så enestående rik bærproduksjon» (Grasaas 1973).
1973	Smågnagere: «Resultatet fra den tidligere omtalte musefangst ved Skorstøl mellom Vegårshei og Gjerstad foreligger nå, og 90 % av de fangede dyr var klatremus» (Fædrelandsvennen 28.11.73). Skogsfugl: «Viltkonsulent Erling Dalane opplyser at de rapportene man har fått inn kan tyde på en viss lysning når det gjelder fuglebestanden» (Tiden 08.08.73). «Vi kan i så måte ta for oss 1973, med de meget fine klimatiske forhold for en god årsproduksjon av kyllinger i forbindelse med et rikt smågnagerår. I juli hadde man også fulltallige stor- og orrruglkull med opptil åtte kyllinger, men ut på ettersommeren og tidlig på høsten var kullene forsvunnet eller sterkt redusert. Det var stort sett bare gammel fugl igjen» (Grasaas, upubl. rapport).

Tabell 2. Uttalelser i Agderposten om skogs-fuglbestandene 2005–2010, fem år på rad med god produksjon. Det var mye blåbær i 2004, 2006, 2008 og 2009.

2005	Det har nok vært blandet resultat for de fleste, men for dem som jakter tiur og orrrugl i Aust-Agder-skogene har det vært mer fugl enn i fjor (Agderposten 19.09.05).
2006	Vi mener og tror at fuglebestanden ikke er så verst. Bedre enn i fjor, i hvert fall; i år var det liv i skogen, sier fylkessekretær i NJFF-Aust-Agder, Olav Schröder (Agderposten 11.09.06).
2007	Jevnt over er det registrert mer fugl enn i fjor, men bestanden av storfugl, orrrugl og rype er fremdeles liten på sørlandsheiene. Flere jegere vi har vært i kontakt med forteller om større kull, men at det er langt mellom kullene (Agderposten 20.09.07).
2008	Det har nok vært blandet resultat for de fleste, men de som jakter tiur og orrrugl i Aust-Agder-skogene har merket mer fugl enn i fjor. Det er langt mellom kullene i år også, men det er jevnt over mange kyllinger i kullene (Agderposten 25.09.08).
2009	Mange steder meldes det om store kull av orrrugl og storfugl (Agderposten 02.09.09). Vilttelling og observasjoner gjort hittil i jakta viser jevnt over flere fugl enn i fjor (Agderposten 21.10.09).
2010	Bestanden av rype og skogsfugl er bedre enn på mange år. Meldingene går ut på at det er store kull, ikke sjelden helt oppe i åtte–ni kyllinger. Det er også tett mellom kullene (Agderposten 25.08.10). Flotte høstfarger og mer fugl enn på mange år. Store kull var det også; opp i åtte–ni kyllinger (Agderposten 15.09.10). Etter mange magre år med skogsfugl ser det ut til å gå mot bedre tider. I høst er det registrert en markert oppgang i bestanden i Aust-Agder-skogene (Agderposten 27.10.10).

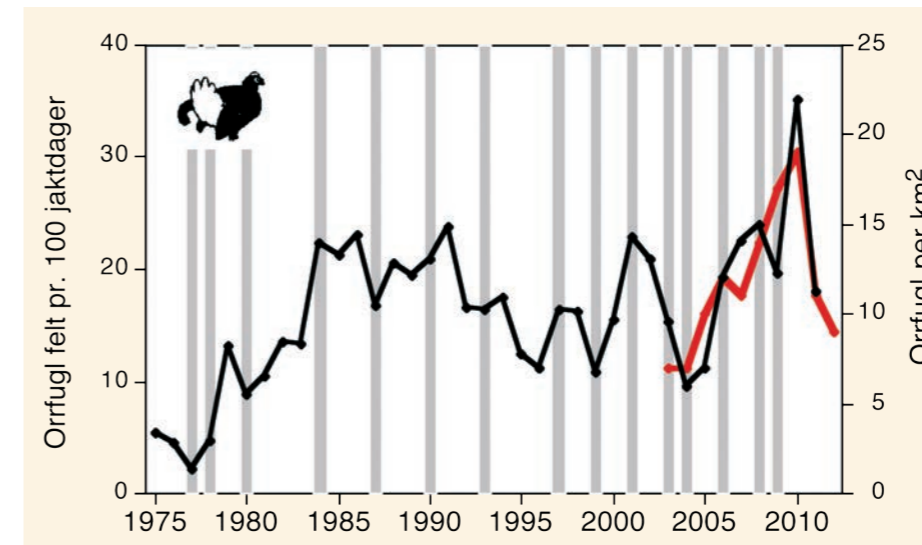

Fig. 5. Jaktstatistikk 1975–2011 (sort kurve; Framstad 2012) og takseringstall 2003–2011 (rød kurve, Schröder 2012, Kaasa 2012) for orrrugl i Gjerstad, Aust-Agder. Gode og svært gode blåbærår (Selås 2011) er markert med grå søyler. Bestanden av rødrev var spesielt lav i perioden 1985–1995 som følge av reveskabb (Selås 1998).

Litteratur

- Anonym 1935. Småviltjakten 1934. *Norges Jæger og Fiskerforbunds Tidsskrift* 64: 1–5.
- Barth, E. K. 1969. Trekk fra dyrelivet i Mandalsdistriktet i gammel og ny tid. Side 266–333 i *Det tidligere Mandal prestegjeld*. Utgitt av Nemnda for felles sogebok, Mandal og Marnardal kommuner. Frithjof Salvesens Trykkeri, Mandal.
- Brinkmann, A. 1926. Coccidiosen hos lirypen. *Bergens Museums Aarbok* 1926, Naturvidenskapelig række, nr. 9.
- Dahl, K. 1924. Variationer i mængden av Norges smaa-vildt. *Norsk Jæger- og Fiskerforenings Tidsskrift* 53: 169–189.
- Dahl, K. 1927. Rovvildtet i vor jagthus-holdning. *Norsk Jæger- og Fiskerforenings Tidsskrift* 56: 369–377.
- Dahl, K. 1930. Videre undersøkelser av variasjonene i Norges småviltbestand. *Norsk Jæger- og Fiskerforenings Tidsskrift* 59: 418–430.
- Framstad, E. (red.) 2012. Terrestrisk naturovervåking i 2011: Markvegetasjon, epifytter, smågnagere og fugl. *NINA Rapport* 840, 107 s. <http://www.nina.no/archive/nina/PppBasePdf/rapport/2012/840.pdf>
- Grasaas, T. 1971. Skogsfuglundersøkelsene i Vegårshei. *Jakt, fiske og friluftsliv* 100: 338–342.
- Grasaas, T. 1973. Skogsfuglundersøkelsene i Vegårshei 1972. *Jakt, fiske og friluftsliv* 102: 36–38.
- Hagen, Y. 1952. *Rovfuglene og viltpleien*. Gyldendal, Oslo.
- Hjeljord, O. 1980. *Viltbiologi*. Landbruksforlaget, Oslo.
- Johnsen, S. 1929. Rovdyr- og rovfuglstatistikken i Norge. *Bergens Museums Årbok* 1929, Naturvidenskapelig række, nr. 2.
- Kaasa, J. I. 2012. Lavere rypekvoter. <http://www.jaktogfiske.net/id/2600.0>
- Lindström, E., Andrén, H., Angelstam, P., Cederlund, G., Hörnfeldt, B., Jäderberg, L., Lemnell, P.-A., Martinsson, B., Sköld, K. & Swenson, J. E. 1994. Disease reveals the predator: sarcoptic mange, red fox predation, and prey populations. *Ecology* 75: 1042–1049.
- Lund, H. M.-K. 1963. Reven. *Vilt- og viltstell* nr. 3. Småskrift utgitt av Viltstyret og Statens Viltundersøkelser.
- Markström, V., Kenward, R. E. & Enggren, E. 1988. The impact of predation on boreal tetraonids during vole cycles: an experimental study. *J. Anim. Ecol.* 57: 859–872.
- Nordhagen, R. 1928. Rypeår og bærår. Bidrag til diskusjonen om vår rypebestands vekslinger. *Bergens Museums Årbok* 1928, Naturvidenskapelig række, nr. 2.
- Schröder, O. A. 2012. *Skogsfugltaksering i Gjerstad høsten 2011*. Taksering gjennom 10 år. Rapport, NJFF-Aust-Agder. <http://www.njff.no/portal/pls/portal/docs/1/52969016.PDF>
- Selås, V. 1997. Cyclic population fluctuations of herbivores as an effect of cyclic seed cropping of plants: the mast depression hypothesis. *Oikos* 80: 257–268.
- Selås, V. 1998. Does food competition from red fox (*Vulpes vulpes*) influence the breeding density of goshawk (*Accipiter gentilis*)? Evidence from a natural experiment. *J. Zool. Lond.* 246: 325–335.

Selås, V. 2011. Mulige indirekte effekter av klimavariasjoner for smågnagere og hønsefugler. Bestandsfluktasjoner 1920–2010 vurdert i forhold til frøsetting og sommertemperatur. *INA fagrappport* 16. <http://www.umb.no/statisk/ina/publikasjoner/fagrappport/if16.pdf>.

Selås, V. & Kålås, J. A. 2007. Territory occupancy rate of goshawk and gyrfalcon: no evidence of delayed numerical response to grouse numbers. *Oecologia* 153: 555–561.

Selås, V., Sonerud, G. A., Framstad, E., Kålås, J. A., Kobro, S., Pedersen, H. B., Spidsø, T. K. & Wiig, Ø. 2011a. Climate change in Norway: warm summers limit grouse reproduction. *Popul. Ecol.* 53: 361–371.

Selås, V., Sonerud, G. A., Hjeljord, O., Gansei, L. E., Pedersen, H. B., Framstad, E., Spidsø, T. K. & Wiig, Ø. 2011b. Moose recruitment in relation to bilberry production and bank vole numbers along a summer temperature gradient in Norway. *Eur. J. Wildl. Res.* 57: 523–535.

Selås, V. & Vik, J. O. 2006. Possible impact of snow depth and ungulate carcasses on red fox (*Vulpes vulpes*) populations in Norway, 1897–1976. *J. Zool.* 269: 299–308.

Smedshaug, C. A. 2001. Was high grouse bag in early 20th century Norway due to a program for extermination of small game predators? *Ecography* 24: 579–587.

Smedshaug, C. A., Selås, V., Lund, S. E. & Sonerud, G. A. 1999. The effect of a natural reduction of red fox *Vulpes vulpes* on small game hunting bags in Norway. *Wildl. Biol.* 5: 157–154.

Willumsen, H. 1916. Coccidiose i den norske rypebestand. *Norsk Jæger- og Fiskerforenings Tidsskrift* 45: 156–167.

FVRs flotte t-skjorte

NB! Fotomontasje

*Koksgrå med ulveakvarell malt av Viggo Ree.
Tekst: Ulven – en naturlig del av norsk natur.*

Bestilles fra våre representanter i Østfold:

Helga Riekeles
E-post: helgariekeles@hotmail.com
Tlf.: 69263709

Stein Karlsen
E-post: stei-ka3@online.no

Str. S, M, L, XL
Pris kr 180 pr. stk. + porto

Foreningen Våre Rovdyr

Ledelse

Styreleder
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Kasserer
Morten Ree, Varsmoen 10, 7332 Løkken Verk
mob 48 17 79 73

Styremedlem
Lennart Fløseth, Balaklava 7, 1513 Moss
p 69 27 02 00, mob 41 37 28 45

Styremedlem
Erling Mømb, Østagrenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Styremedlem
Geir Sjøli, Sjøli, 2164 Skogbygda
p 63 90 85 35, mob 41 41 37 12

Styremedlem
Christin Valsjø, Hardlandsv. 2 B, 2615 Lillehammer
mob 90 53 95 83

Vararepresentanter
Toril Andresen, Gløtten 2, 1920 Sørumsand
mob 92 43 21 46

Otto Frengen, Havsteinflata 17 D, 7021 Trondheim
mob 94 79 53 64

Tore Hauge, Kåsmoen, 2450 Rena
mob 99 54 85 28

Leif Jensen, Roseberget 11, 1727 Sarpsborg
p 69 15 75 39, mob 41 47 22 35

Daglig leder/redaktør
Yngve Kvebæk, Maridalsv. 225 C, 0467 Oslo
p 22 95 08 66, mob 91 54 41 91

Rådgiver
Berit Lind, Sophus Aars' v. 27, 0588 Oslo
mob 97 54 93 03

Informasjonskonsulent
Viggo Ree, Gornesv. 139, 3530 Røyse
p 32 15 77 15, mob 98 64 57 75

Regionleder Troms og Finnmark
Therese Simonsen Rye, Utsikten 190, 9018 Tromsø
mob 95 02 57 61

Regionleder Midt-Norge
Lars Johan Berge, 7882 Nordli
p 74 33 72 19, mob 95 03 96 35

Regionleder Vestlandet
(vakant)

Regionleder Hedmark
Erling Mømb, Østagrenda, 2485 Rendalen
p 62 46 82 12, mob 41 61 71 10

Regionleder Østfold
Lennart Fløseth, Balaklava 7, 1513 Moss
p 69 27 02 00, mob 41 37 28 45

Regionleder Sørlandet
Arne Flor, Bergstien 18, 4842 Arendal
p 37 03 16 95, mob 48 11 12 35

Bidrag til FVR

Foreningen Våre Rovdyr er for lengst godkjent under ordningen med gaver til frivillige organisasjoner. Det innebærer at du er fradragsberettiget for gavebeløp fra og med kr 500 til og med kr 12.000 enten det gis til ulvefondet, som ordinære gaver eller begge deler. Fradragsretten gjelder ikke kontingentbeløpet.

Din skatt blir redusert med 28 % av beløpet du overfører. Et gavebeløp på f.eks. kr. 1.000 (utover kontingenten) reduserer skatten med kr 280 slik at din reelle utgift blir kr 720.

FVR skal innberette beløpene til ligningsmyndighetene slik at din selvangivelse automatisk blir utfylt i relevante felt. Da trenger vi ditt personnummer, så påfør gjerne det på overføringen. Hvis ikke, så er det slett ikke noe problem. Vi tar bare kontakt eller skaffer fram opplysningen i henhold til godkjent prosedyre.

FVR har i mange år angitt kontingenten som minimumsbeløp med åpent beløpsfelt på kontingentgiroen. Mange medlemmer er således vant til å gi en stor eller liten slant ekstra til virksomheten. Kommer dette ekstrabeløpet opp i kr 500 eller over, så sørger vi for at det kommer til skattefradrag på din selvangivelse i henhold til ovennevnte ordning med gaver til frivillige organisasjoner.

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
Konto: 2800 11 12149

Ulvefondet
Konto 2800 10 08317

Foreningens formål

- * arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- * arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- * spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdyrenes rolle i naturen og deres behov for egnete biotoper
- * støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- * arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
  - artenes reproduksjonstid
  - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
  - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- * samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

Kontingentsatser 2013

Seniormedlem	min. kr 250
Seniormedlem + familiemedlem(mer)	min. kr 300
Juniormedlem (under 18 år)	min. kr 100
Bedriftsmedlem	min. kr 1000

Medlemskap inkluderer 4 hefter av Våre Rovdyr
Kun abonnement Våre Rovdyr: kr 250
Konto 2800 11 12149

Member/subscription abroad (NOK 300):
Sparebanken Soer, Arendal, Norway
SWIFT/BIC-code: AASPNO22
IBAN number: NO872800112149

Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes
E-post: fvr@fvr.no
Tlf.: 22 23 23 89
Web: www.fvr.no

